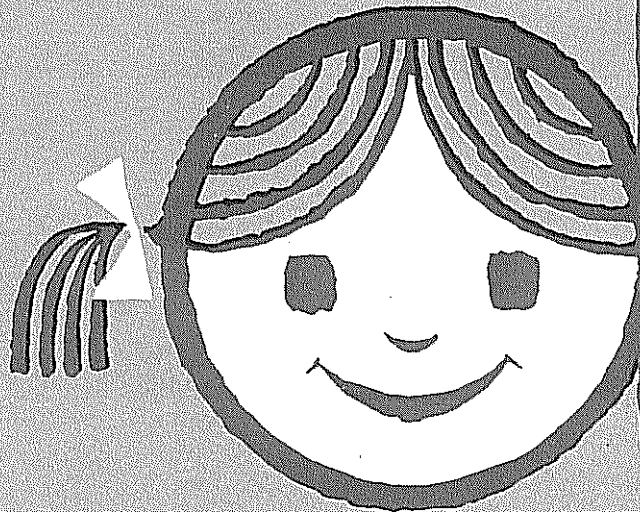

ספרות ילדים וזוג

כתב-געת

ספריית
המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין
ירושלים

עשרה
(מ"ט)

קֶרֶן בֵּית הַנְּשִׂיא
מִשְׂרָד הַחִינוּךְ וְהַתְּרַבּוּת עִירִית יְרוּשָׁלַיִם — הַמַּחֲלָקָה לַחִינוּךְ
הַמֵּרְכָז לְסִפְרוֹת יְלָדִים

הַמְעַרְכֹת: גֶּרְשׁוֹן בְּרִגְסוֹן (עוֹרֵךְ), ד"ר אֹרִיאֵל אֹפֶק (יוֹעֵץ מַדְעִי), חוּה וִיזֵל
ד"ר אֶסְתֵּר טֶרְסִי, צִפִּי אֶלְדֵּר

כָּל הַזְכוּיּוֹת שְׂמֹרוֹת

בְּהוֹצָאתָ מִשְׂרָד הַחִינוּךְ וְהַתְּרַבּוּת, הַמְדוֹר לְסִפְרוֹת יְלָדִים, יְרוּשָׁלַיִם,
דוֹד הַמֶּלֶךְ 8 טֵל' 02-238202/4

ISSN 0334 — 276 X

דְּפוּס רִפְאֵל חַיִּים הַכֶּהֶן בַּע"מ, יְרוּשָׁלַיִם
מִיֵּצְבוּ בְּנוֹ מִשֶּׁה ז"ל

הכנס השנתי של יקרן בית הנשיא מוקדש לנושא

הסופר וספריו

87/17P

יג
א
שנה

פתיחה : גרשון ברגסון

לבאי הכנס שלום רב.

הכנס השנתי של יקרן בית הנשיא, המוקדש לאחת הסוגיות הקשורות בספרות ילדים ונוער, הפך למסורת ואנו מקיימים אותו מדי שנה בשנה בהתמדה ובעקביות, קרוב ל-20 שנה.

השנה החלטנו לסטות מהמסגרת שהיתה מקובלת בעבר ולהפגיש את ציבור המתווכים בין הספר לקורא — כלומר המורים והספרנים — עם קבוצה של סופרים-יוצרים.

אנחנו נשמע איפוא בכנס זה ששה מספרים ומשוררים, שיביאו בפנינו מלבטיהם בתחום היצירה.

ששת היוצרים לא נבחרו על-פי דירוג כלשהו, פשוט, קבענו לעצמנו כלל, ששת הסופרים הראשונים שיתנו הסכמתם להשתתף בכנס יהיו אלה שנפגיש אותם עם המתכנסים והם יופיע ולפי סדר א-ב של שם המשפחה.

חובה נעימה לי לציין שכל היוצרים נענו לבקשתנו ועל-אף הקשיים, שהיו להם, נתנו הסכמתם להשתתף בכנס וכולם בהתנדבות ללא תשלום. אני מביע את תודתי והוקרתי להם.

נמצא עמנו מר דוד פור יו"ר המזה"פ, שמוכן תמיד להגיש סיוע לפעולות המדור לספרות ילדים ונוער ולפעולות של ה"קרן", אני מקדם אותו בברכה ומודה לו שכיבדנו בנוכחותו.

ד"ר אברהם גרין יפתח את הכנס בהרצאתו על הנושא 'מה קראו ומה יקראו', הכוונה, כפי שמסר לי, לבדוק את רציפות הקריאה של ילדינו ושל הנוער.

קודם שאמסור את רשות הדיבור למרצים, אני רוצה להביע את תודתי החמה למוסד יד בן-צבי על העזרה ביד רחבה שהוגשה לנו בארגון הכנס וקיומו.

לסיום דברי הפתיחה, אני רוצה להביא מדבריו של עגנון בספרו "ספר סופר וסיפור" שם הוא אומר, שיש יתרון למחבר עני על פני מחבר עשיר. וכל זאת מדוע, משום שלמחבר עני אין כסף להדפיס את ספרו, הספר מונח זמן רב והמחבר מוסיף וגורע ומתקן ומצרף, ואילו כשהמחבר עשיר — מוסרו תיכף לדפוס ואי אפשר שיצא מתוקן.

לא בדקתי אם המספרים והמשוררים המשתתפים עמנו בכנס, עניים הם או עשירים, אך לפי התוצאות אני בטוח שהם נוהגים בהדפסת ספריהם כאילו היו עניים.

אני מקווה שהדברים שנשמע היום יעוררו בנו הקשבה ועניין ואני מזמין לדוכן הנואמים את ד"ר אברהם גרין.

נוה קראו, נוה יקראו

מאת אברהם הגורני-גרין

הובטח לנו כי סופרים ומשוררים יציגו את ה"אני מאמין" שלהם. שאלתי את עצמי: נניח לרגע, שהצלחנו. מצאנו את המפתח ללבו של הקורא הצעיר. מהו שמצפה לו לקורא הצעיר הזה בהמשך הדרך, דרך החיים ודרך הקריאה. מה טיבו של העולם שבו יחיה. כיצד ישמש לו מה שקרא רקע להמשך הדרך?

נוכחתי בדבריו התמימים-הנבוכים של אשר ברש, בפתח תרגום "אי המטמון" מאת סטיבנסון, בשנת תרפ"ו, בהוצאת "קופת הספר". "היו מבקרים שפסלו את סטיבנסון" — התנצל ואמר — "מפני תאוותו היתירה לתאר מעשי שוד ושפיכות דמים, להראות את החיה באדם, התגעשות דמו הטמא, אבל נתברר שהמבקרים ההם טעו במשפטם: סטיבנסון אהב את האדם אהבה עזה וביקש לראותו בתפארתו". ואעפ"כ הוא רואה צורך לפנות אל הקוראים הצעירים, שעתידיים להיסחף בלהט העלילות לבל ישכחו, חלילה, "כי האדם נוצר להיות טוב וחנון וסלח ושומר חוק החיים והתורה; והמטמון, הבצע, אשר לא עמל בו" — כך הוא חותם את דברי ההקדמה הפדגוגיים — "הוא רק רוח רעה, מעשה שטן, ואתריתו הבל וסר-טעם, כמו באחרית 'אי המטמון'".

כך אשר ברש בתרפ"ו.

כשהוציא אוריאל אופק, לאחר יובל שנים, את תרגום "אי המטמון" (כתר, 1974) שוב לא ראה צורך להתנצל או להקדים הקדמות. העולם השתנה.

החיה באדם. מליצה, בתרפ"ו. לפני מאורעות תרפ"ט. אצלנו, לפני מלחמת העולם. השואה. רוח רעה. מעשה שטן. כלום העלה בהעתו אשר ברש החביב, ממטפחי ספרות הילדים העברית, כי ששים שנה לאחר דברי ההקדמה הללו יתפרסם בישראל ספר בשם "עיין: ערך אהבה", שבו סופר ישראלי צעיר ינסה להתמודד עם "החיה שבאדם" באמצעות זעמויות בין מפקד נאצי של מחנה ההשמדה לבין אחד אנש'ל וסרמן, סופר ילדים יהודי, שהפיק סיפורי הרפתקאות על אדמת אירופה, ארץ שם.

כי אחרי אושוויץ, שאלתו של ביאליק: "אומרים, אהבה יש בעולם" — / מה זאת אהבה? אי אפשר יהיה להשיב עליה באמצעות המילון. תהא נחוצה אנציקלופדיה. אנציקלופדיה שימושית של השואה. כאילו אפשר למיין, לתעד, לקטלג, לסווג, לתעד את כל מיני הזוועות, המיתות המשוננות, ההשפלות במסגרת "ערכים".

ואולי דייד גרוסמן, של שנת תשמ"ו, כמוהו כאשר ברש של תרפ"ו, מאמין ללא תקנה. אוהב אדם. אוהב זקנים כפי שהצהיר בספרו לילדים "דו קרב" (1982) — בטרם היה השם

גרוסמן ידוע. — אם יכול היה לבדות מין סבא כמו אנשל וסרמן, סופר ילדים, שהיה בתא הגאונים והגאו לא יכול לו. כי כדורים של אקדח שולחו בו מקרוב ולא צלחו. וכי סופר הילדים, שכתב ספרי הרפתקאות, לא מקוריים ביותר, אך מושכים ומרתקים, כי הוא יהיה הניצול היחיד, בזכות סיפורי "ילדי הלב" שלו. בזכות כינויו "שחרזה". עמו, עם מגן המחזאות, יושב הנאצי נייגל, שילד גרמני התחנך על "ילדי הלב" של וסרמן זה, כדי לשמוע את סיפורי הדמיוניים בעוד שמעבר לחלון חולפים האנשים העירומים, שהוצאו זה עתה מן הרכבת, בדרכם אל תאי הגאונים. "בדרך השמימה" כפי שמתלוצצים הנאצים.

כלום שיערו יוצרי ספרות הילדים שלנו באיזו דרך עתידים ללכת קוראיהם? מה יהיה מצבו של האדם במאה העשרים? מה דמות תהא לחלום הישראלי בספרות זו, שבה יוסיפו לקרוא קוראיהם הצעירים לכשיכתבנו?

*

בעקבות סרטו של קלוד לנצמן "שואה": כתב עמוס עוז — "מורים", והוא עצמו עוסק גם כן בהוראה — "עסקנים ונאמנים החרידו בילידי הארץ את מה שקרה שם, בשואה, כדבר אל-אנושי, שטני, מטאפיזי, כאילו לא בני אדם חוללוהו. קלוד לנצמן מנסה להוכיח את ההיפך. הרוצחים והקרבתות, הפושעים ומשפטי הפעולה, כולם היו בני אדם. גם הניספים וגם הניצולים. והכל הכל התרחש כאן, על פני האדמה. לא על כוכב האפר. לא על פלגטה אחרת".

כן. גם הרוצחים, מתרשם עמוס עוז מהסרט, "לא שדי-שחת שעירים, לא מפלצות מקרינות, לא קנאים זביריר, אלא וכאחד האדם". דו פנים בספרו "גילגול", וכבר תהה על יכן. באירופה מרה. הוא היה ילד בימי השואה וראה מה שראה. ולאחר כל מה שראה כתב שירה, עדות. בקרון החום. טיוטת הסכם השילומים. וכתב גם לילדים: גילגולה של "ביצה שהתחפשה" כנגד גילגולו של האדם, במאה העשרים.

אם נקבל את דברי עמוס עוז על גטיחתו להתייחס אל השואה כאל מטאפורה בעוד שמן הראוי להתמודד עמה ללא מחיצות אפשר שיהיה צורך לתקן גם כמה גירסאות של אגרות ילדים. "כיפה אדומה", דרך משל, תלך ביער היישר לא אל מלחעות הזאב אלא אל סכימו או אל רובהו של האדם הצייד.

אכן, ספרו של גרוסמן: "עיינין: ערך 'אהבה'" מחולל רעידת אדמה בספרותנו. הוא גטל את המטאפורה ועשה מה שקורין "ריאליזציה של המטאפורה". תחילה בכך, שגיבורו, כילד, מנסה לגדל בפועל ממש, בתוך כלוב, במרתף, בשכונת בית-מזמיל בירושלים, את "החיה הנאצית", זו המסתורית שעליה שמע וכה רבות. ואחר-כך, באמצעות שימוש בחומר תעודי על המחנות, עד לעדות הצצה, מבעד לאשנב, אל תא הגאונים.

צריך לזכור, שעמוס עוז עצמו — והוא מייצג דור בספרות הישראלית — גיסה את כוחו בהתמודדות עקיפה, סטריילית מאוד, עם נושא השואה, באתנחתא שבין סיפורי קיבוץ.

כשאול טשרניחובסקי בזמנו הוא עושה בספור "עד מוות" שימוש במוטיב היהודי הקם ממיתתו שוב ושוב, כדי לאלץ את רוצחיו לחזור ולהמיתו ולשמוע את קלחתו. ואף הוא כטשרניחובסקי מרחיק עדותו לימים רחוקים. לימי הביניים. למסעות הצלב. משום כך נפעם כל כך וחש את עצמו הולך ומשתנה לנוכח הסרט הדוקומנטרי של לנצמן. הסופר, שענינו מלים,

מטבעות לשון, מטאפורות, סמלים — כורע ברך בפני המציאות המשתקפת מן הסרט. "כמעט שאין בסרט דימויים, סמלים ומטאפורות" — הוא כותב ('דבר' 27.6.86). לעומת זאת — "יש הרבה מאוד רכבות המסמלות רכבות". "אין לקח" — הוא מוסיף — "ואין מוסר השכל". ההדברים מדברים בעד עצמם, והדברים רלבנטיים מאוד לנושא שלפנינו. לדורנו דור הסרטים והטלוויזיה.

לדורנו, שהלם, וכי כאן בארץ ישראל נתחיל מחדש. ללא מורשת של גלות. ללא עיירה. ללא פרנסות אוויר. ללא יידיש ושאר שפות של שם. עצמאיים, חופשיים תחת שמי התכלת. במרחבי הארץ. נהיה חיים בריאים. שלמים. עבריים. חיי עבודה יצרנית. בכפרים ובערים. ידענו שצריך להילחם בשלטון הנור ולזכות בריבונות.

מצטטים היום את ביאליק, שעל כנפי "אל הציפור" שלו ו"בישדה" התחנך דור, שכאילו אמר, שאם תהיה לנו פעם מדינה — היא לא תהיה יהודית או שלא תהיה מדינה. ביאליק המשורר הלאומי. אבל אלה שגולדו בארץ הזאת וטעם גלות לא טעמו, היתה להם הרגשת בעלות. שייכות. השתייכות. היה מובן שצריך יהיה להילחם. וכדי להתכונן למלחמה צריך להתאמן. ולעבוד. והיתה נכונות לתת. באה מלחמת השחרור והיישוב הזה הערה את כל תמצית החלומות והכיסופים במלחמה הקשה הזאת. היתה גבורה. היו קרבנות, אך היתה מלאות. היתה הירואיות. והרבה פאתוס וחזון. ומי שזכה לתוויות הללו לא מסוגל היה לחיי החולין, לקטנות, שעמדו בפתח. שאופפים אותנו ללא נשוא שמברייחים מאתנו: נפולת נמושות?

הספרות הישראלית היתה מראה נאמנה. היו "פרקי אליק" של שמיר. והיה מי שהלך בשדות. והיתה "החורשה בגבעה" של יזהר. וגם "חרבת חזעה" ו"השבוי". והיה גם "כינורו של יוסף" של טביב. גם הספרות היתה שלנו.

מרחוק מרחוק הוקסמנו ממנדלי ואחר כך מעגנון. מנדלי מוכר ספרים בסאטירה שלו עי העיירה, ועגנון? קשה להסביר את סוד הצלחתו. הוא לא כתב על מלחמת השחרור. הוא לא ייצג את הפלמ"ח. אך בדרך כלישהי הוא ביטא, כנראה, לא רק את הפקפוק בהמשך קיומה של היהדות המסורתית לשעבר אלא גם את אובדן הבטחון שלנו בהווה החדשה, שניסינו ליצור פה. עגנון זה, שנתיבה בן-יהודה הפלמ"חאית סיפרה פעם בהתגלות, שכל-כך זר היה לדור הפלמ"ח — באיזו החילוניותו שיגרו אליו היוצרים הצעירים את ביכורי יצירותיהם כדי לשמוע את מוצא-פינו. הוא, בהברה האשכנזית שבה דיבר. בסיפורי-היראים שעידד כדי להראות שהעיבוד שלו שונה מכל מה שעובד לפניו — הטיל את צילו הארוך על הזירה כולה וכמעט שיתק כל כותב.

ובעוד סופרי דור תש"ח, מבשרי האדם הישראלי החדש, בטחונם מתפוגג והולך תחלה הביקור מעגנת. מנדלי ועגנון הענקים, סופרי המופת. ואנו — הננסים. עגנון זה, שבראשיתו נמצא מבקרים, שהעו את חוטמם: סופר ביצות. מאכל ומשקה. הווי. גופניות, כל פה התמלא תהילת הוא שנתן את הטון וקבע את הסגנון. טעם הדור נשתנה. ואם לשאול מטבע-לשון מעגנון הרי הועם זהרו של יזהר, לא נשמר כבודו של שמיר, מהו מגיד שם מגד, לא טוב ברטוב. אר אוכלת סופריה. וגם משורריה.

הגענו לתחושה של חלל ריק, חיים על בלימה, הכל תפאורה זולה, אובדן זהות, חיפוש שורשים, תהייה גדולה, הנערים והנערות שקראו בשנים שקדמו להקמת המדינה — לא שיערו את פני הסיפרות המזומנות להם בבגרותם.

א. ב. יהושע התוודה: מצאנו יותר מדי גיבורים בספרות שלפנינו. יותר מדי ציונות, חיבנו שצריכים, לשם שינוי, להכניס אנטי-גיבורים, אולי הגומנן, אולי הגיעה השעה לאזן את התמונה, וחבר מבקרים נכבדים שקרו לטפח, בצד פולחן עגנוז, את הכוחות הצעירים העולים תוך פירוק הספרותי של הפלמ"ח. התבוננו במראה — והנה מפלצת, קריקטורה, תמונה נלעגת, אין מיתוס שלא חולל, אין גיבור שלא ניטל זוהרו, לחקירות המשפטיות, קדמו הריקות המשפטים של הספרות בת-הזמן. מחבר כוונת קניוק נדחק לקרן זוית, כאילו יצירות כמו "היהודי האחרון" נושרות מכל שריוול.

את מי העלו? את אהרן אפלפלד? מדוע אפלפלד? לא רק מפני שהוא מספר מוכשר אלא גם משום שבהימנעו, באופן שיטתי, מלהתמודד ישירות עם החיים בארץ, הריהו כמו מכריז: ממילא אין הבלד, העיירה נמשכת כאן, בארץ ישראל, הגלות שוכנת בקרבנו. רצינו כאן להיות יפים יותר, בריאים יותר, פחות יהודים, ולא הועלנו כלום. היו ימים, שכדי להיות ישראלי היה סופר-מהגר בוחר לו, ראשית חכמה, בשם עברי, בזהות חדשה, יחיאל פרלמוטר צריך היה ליעשות לאבות ישורון, עתה יצחק אורפז בוחר לחזור לאורבוך, סימן של חולשה? סימן של בגרות? מכל מקום אות הוא מאותות הזמן.

מה אירע לו לחלום הישראלי בספרותנו? אילו ספרים מזומנים לו לקורא הצעיר של היום מעטם של סופרי המחר? האם נתונים היוצרים הכותבים למען הנוער את דעתם על קוראיהם העתידיים: מה חלום מעניקים הם לו לימים ובואו? אלו מקצת מן השאלות שהייתי מציג לסופרים הכותבים לילדים.

*

יתכן, כי הגיעה השעה לחזור אל ספרי המופת, שהיו בחינת נכסי צאן ברזל, ואלו שנוספו עליהם — ולעורר את הצעירים לקרוא בהם, כציוד לעולם המחר, ספרים, שאלמלא הם אפשר כמה מהסופרים המזומנים עמנו כאן לא היו לעולם נוטלים קולמוס בידם כדי לספר את סיפוריהם ולחבר את שיריהם.

הובטח לנו, כי סופרים ומשוררים יציגו את ה"אני מאמין" שלהם, מי יתן וספרים שקראו קוראיהם בצעירותם לא יביישו את הספרים הממתינים להם בהמשך הדרך.

המנחה:

תודה לד"ר אברהם גריין, אני בטוח, שרבים מהנוכחים מסכימים עמו כי יש לשמור על מספר ספרים שהם נכסי צאן ברזל לדור הקוראים בימינו. לאוסף זה ודאי יצטרפו מספר ספרים לא מועט משל היוצרים שיופיעו היום בפנינו, ואני מזמין את דורית אורגד להשמיע את דבריה.

דורית אורגד

בפגישותי עם ילדים הם שואלים: מדוע חלק מספריך הם על בעלי-חיים? (שבעה מתוך שנים-עשר ספרי הם על בעלי-חיים) התשובה היא שאני כותבת על דברים שמרגשים אותי.

את הספר "בוני בין" כתבתי, לאחר שראיתי את בוני הארנבת תולשת את הפרוה שלה כדי לרפד את מקום מרבצם של גוריה.

את ספרי "חברתי תיקה", כתבתי על שם הכלבה שלנו תיקה. כשאחזור הביתה היום, תקבל אותי תיקה בקולות המביעים גם צער וגם שמחה, אני חושבת שרק כלב יכול להביע את הרגש המעורב הזה בצורה כל-כך כנה.

על המרפסת אצלנו יש שתי גוזלות צופיות, שכל בוקר עוזבות את הקן שבנו הוריהן, ובערב הן שבות. בבוקר הן שרות ליד החלון ומתעופפות כדי לחזור שוב בערב הביתה.

אלה הם דברים שמרגשים אותי, אני משתדלת להעביר את החוויה הזו, שאני חווה אל הקוראים ואומרת להם שעולמנו הקטן יכל להיות יפיפה, צריך רק לפקוד את העיניים ואת הלב כדי להיות חיים עשירים ומלאי משמעות ולא נחוצות לשם כך נסיעות והרפתקאות, הטבע מעניק לנו, כפי שאני מרגישה, כל טוב, והטבע הוא גם הטבע האנושי.

נכון, יש גם סבל ואיני מתעלמת ממנו, בכתביתי. אך אני מרגישה כי מי שיוודע לחיות ולסבול יודע גם להפיק אושר מן ההנאות.

שישה ספרים הקדשתי לנושאים: סובלנות בסכסוך הישראלי-ערבי, אהבת א"י ותולדות הארץ, תולדות הישוב.

אספר לכם על הספר "האוצר במערת החר". תחילתו בדיעה בעיתון על סופר ישראלי שחי כאן בארץ ב-1900; זוהי דמות מיוחדת במינה הוא הגיע לכאן מרוסי הצארית, גורש משם כי היה במחתרת הקומוניסטית והגיע לפלשתינה מתוך מגמת למצוא מקלט. הוא מצא את פרנסתו בצוות מעורב — ערבים ותורכים — שהפליגו ביס-המלח כדי להעביר תבואות אל יריחו. יום אחד מגיע מישהו שאומר שיש מפה עתיקה המראה איך אפשר למצוא אוצר בהרי יהודה. המסע הזה שילהב אדמונו. יצאתי מיד לבי"ס-שדה עין-גדי, ישבתי שם זמן-מה לספוג את אוויר המקום, וקראתי הרבה ספרים שתיארו את הגדה המזרחית של יס-המלח.

בניתי איפוא את העלילה לנושא בהשראת ידיעה מן העיתון. באותו זמן פרסמתי סיפור נוסף; "אהבת הרישית", שוב בעקבות מודעה בעיתון. בזמן האחרון מעסיקים אותי מאד סיפורים היסטוריים. אמסור מעט על הרקע הביוגרפי שלו; שש שנים מאז שסיימתי תואר שני בפילר-סופיה יהודית וכעת אני עוסקת במחקר אקדמי בתחום הזה. נולדתי למשפחה חילונית ומאז ילדותי שאלתי את עצמי מה זה להיות שייכת לעם הזה? אני ממשיכה לשאול ואני משתדלת להכיר את המהות המופלאה הזו לפני ולפנים... מכאן הדרך ליצירת "הנער מסיביליה", "שני חברים בממלכת הצלבנים" ו"החטופים לצבא הצאר", שיצא זה עתה.

העדפתי נושאים אלה על פני אחרים שהוצעו לי על-ידי מולי"ם. ה"חטופים לצבא הצאר", זהו הילד האחרון שלי. משה, נער אמוץ לב, לא נפרד מהסידור העתיק שקיבל מאביו ובכך הוא מסכן את חייו, יש לו כושר לסבול, אולי מפני שהוא מצליח להינתק מן המציאות בעזרת תכנים שקיבל ב"חדר" ובישיבה. משה הוא ילד שנקלע לביתו של איכר סיבירי שאמור היה לנצרו. איכר שמעולם לא נתקל בנהודים וחשב שהם יצורים בעלי-קרניים, איכר זה שאינו יודע קרוא וכתוב מחבב את הנער. יש בספר מסר עכשוי, הערכים הדתיים מקודשים בעיניו, ילד בן ימינו יראה ילד זה כאילו הוא ילד ממאה שערים, אבל זוהי דמות מן המאה ה-19, דמות אוטנטית.

כדי לכתוב את הספר התארחתי אצל משפחה חרדית מאד בירושלים, שם רציתי להכיר ולספוג את האווירה מקרוב, את זאת, העברתי לספר.

המנחה :

תודה לדורית על דבריה גלויי-הלב, כל פעם שאני קורא ספר חדש של דורית, אני מתפעל מחדש מכושר היצירה שבה ולעתים אף תמה — מה לסוציולוגיה, כלכלה ופילוסופיה ולספרות ילדים. אך לאחר הקריאה אני מגיע למסקנה כי ההתעניינות בתחומים שונים של מדעי החברה מרחיבים את אופקי היצירה שלה ובהצלחה. וברשותכם אזמין את המרצה הבא יהואש ביבר. מצאתי אצלו כתוב: אני כותב כשאני מרגיש דחף לכתובה. אז אני מתיישב לשולחן בלי לדעת מה יכתב ואם הדברים שיצאו מתחת ידי טובים לילדים — הרי כך נגזר. יהואש, האמנם תהליך היצירה הוא גזירה?

י הוא ש ביבר

מימי לא ראיתי עצמי סופר לקורא הצעיר.

אף פעם לא חשבתי שאני כותב במיוחד לילדים, בכל אופן מתוך עשרים וכמה ספרים שכתבתי, חלק גדול מהם נכתבו לקורא הצעיר. אם כך איך זה יכול להיות? מעניין שספריי לא עוסקים בילדותי, לא בחברת ילדים, לא בבעיות ילדים והוריהם, לא בבעיות ילדים מעדות שונות וכו', גם אני שואל את עצמי איך זה קרה? ודוקא ספר שעוסק בעולמו הפנימי של ילד "חדר משפחה" הוא רומן למבוגרים ולא ספר ילדים, וספר שנקרא: "כלב ציד משלי", המתאר ילד חריג בקיבוץ, הוא ספר למבוגרים.

השאלה אמנם העסיקה אותי; למי אתה כותב? איך אתה כותב? מה העתיד שלך ככותב? בזמן האחרון החלטתי, שאני לא כותב לילדים לפחות לא בזמן הקרוב. את ספרי החדש "בית נטוש", הוצ' כתר, לא הועדתי לקורא הצעיר אלא למבוגר, וכשנתי אותו לילד קרוב חשבתי איזו הקדשה לכתוב, אחרי מחשבה כתבתי כך: אני נותן לך מגע בסוד שורש הקסם של הנעורים, ובהגדרה קצרה זו יש כל מה שאני רואה בכתיבה לילדים, כי בסה"כ בשבילי כתיבה היא ביטוי אומנותי, ולא חשוב אם זה לילדים או למבוגרים, אין לי מגמות חינוכיות או ערכיות, אני מעלה את העולם הפנימי שלי, ואם אני כותב על ארץ-ישראל זה מפני שא"י מעניינת אותי, לא מפני שהחלטתי שצריך לחנך נוער על א"י, בהגדרה זו מתמצה הכל.

הספר שלי "הצעצועים שלי" לגיל הרך נכתב כשהייתי בסה"כ בן עשרים וכמה, לא היתה לי משפחה ולא הכרתי את עולם הילדים, ולמה כתבתי? כנראה באיזה שהוא מקום אתה בתוכך, רוצה לשחזר את הקסם הזה, לחזור על הקסם של הנעורים ולא משנה אם הנעורים היו בחלקם קשים, את זה כותבים למבוגרים, אתה מנסה לראות מה המיוחד בכך? מהו הקסם? מדוע האהבה הראשונה היתה כל-כך יפה? מדוע יחסי מין ראשונים היו כל-כך יפים? מדוע המפגש עם הזר היה כפי שהיה? מדוע המפגש עם עולם הנצרות היה כפי שכתבתי אותו בספרי?

הספר "בית נטוש", עוסק בבית בעיר התחתית בחיפה, היינו שם חצי שנה לאחר שהוציאו אותנו ממחניים בתקופת מלחמת העצמאות. לפני זמן קצר נסעתי לשם לראות אותו שוב. נכון, זה בית, טוב יפה, אבל מה, זה תלוי איך אתה בונה בתוכו עולם. רק בעזרת הקסם הזה, מה שנקרא סוד הקסם של תקופת הנעורים אתה

מגיע ליצירה. וזהו מה שניסיתי לעשות בחלק גדול של ספריי, לשחזר את סוד הקסם של הילדות. כמובן, כשאתה כותב ספר כזה אתה כותב לאו דוקא על מציאות, ואני בחרתי לכתוב על צעצועים.

לגבי הספרים עצמם, בחלק גדול מהיצירות שלי אני עצמי לא ידעתי למי הם מיועדים ואלה שקיבלו אותם גם לא ידעו למי הם מיועדים. דוגמא: "פירות קיץ" — כתבתי את הספר לנוער אבל בכל הספריות נמצא הספר במדור לספרות למבוגרים. או למשל ספרי "דודי עקיבא ואני" מלווה בציורים, ואני רואה שבכל הרשימות שהופיעו עליו בעיתונים מתייחסים אליו כספר למבוגרים. או ספר אחר שלי; "גגות אדומים", מצאתי רשימה בעיתון על הספר והכותב כתב שם גם דברים שליליים. הוא ראה את הספר מנקודת מבט לא נכונה, לפי דעתי. אני בכל אופן מנסה לתת להם את "האני מאמין" שלי על ספרות ילדים ואיך אני משתלב בתוכה. תמיד נוהגים להשתמש במליצה; ספר טוב לילדים הוא גם ספר טוב למבוגרים ולהיפך, זה לא נכון, כי זה חד סיטרי. נכון שספר טוב לילדים יכול לעניין גם מבוגרים, אבל בוודאי זה אינו נכון בכיוון ההפוך, לא כל ספר למבוגרים מתאים גם לילדים. ילד לא יכול לקרוא את: "עיין ערך אהבה". ספרות לנוער יש לה מאפיינים משלה ויש לגביה הגדרות שונות.

אבל אני הייתי רוצה לחפש את המאפיין הספרותי, מה מבחינה אומנותית טהורה, ספרותית עושה את הספר לילדים. מצאתי מעין הגדרה כזו: הקורא הצעיר, שהוא מטבעו לוח חלק, אין בו מטען של ידע ונסיון, שמפרש מיד את מה שהוא קורא ולכן הדברים שהוא קולט — הוא מסתכל עליהם מבחוץ בעיניים פתוחות ונקיות, אין אצלו כמו אצלנו מילים שאנו במוח כקוראים, מתרגמים אותן לאסר ציאציות, להרגשות, לתחושות ולטעמים. אצל הקורא הצעיר זה מוגבל מטבע ברייתו מפני שהוא אינו יכול לצרף לקריאתו את כל המטען שהוא רחש. ואז הוא רוצה יותר עלילה, כי הוא צריך שכל הזמן יגרו את הדמיון שלו, כי הוא אינו זומה לנו המבוגרים, עליו להוסיף כל הזמן מבחוץ, ומשום שאינו מוכשר לקלוט דברים אחרים אלא את העלילה, הוא אינו מחפש הסבר אלא את הדברים עצמם.

הקורא הצעיר רואה גם את הדברים בשחור לבן, מטבע נפשו הלא מורכבת הוא אינו יכול לקלוט גווני ביניים, לפרש מצב מורכב, הוא מחפש טוב ורע, גבור שלילי וחיובי. החכמה הגדולה של הסופר לקורא הצעיר היא ליצור בתוך המגבלות האלה את הדמות המשכנעת, האמיתית, החיה אבל גם מעניינת. אינני יכול לדרוש מילד בן 8—10 שינסה להתמודד התמודדות אינטלקטואלית עם בעיה או דמות, זוהי מגבלתו.

וכמה מלים על הדמויות המוגדרות שטוחות ועגולות. ובכן, הקורא הצעיר מטבע ברייתו מסוגל יותר לקלוט דמויות שטוחות מאשר עגולות. החכמה היא גם במגבלות אלו ליצור דמות עגולה, ליצור גיבור שהוא בעל תכונות של סתם בן-אדם, ואני חושב שברוב הספרים זה לא כך. מי הוא גיבור בספר לנוער? זהו אדם שעושה

מעשה חיובי, גיבור שהולך בעקבות המשימה שלו ומבצע אותה (אגב, ספר טוב לילדים אינו נקרא דוקא על ידי הרבה ילדים). עכשיו נחזור אלי, אני חושב שבחלק גדול של הספרים שכתבתי באים לידי ביטוי אלמנטים אלה של עלילה, הומור וכיו"ב, ולא מפני שחשבתי מהו ספר ילדים טוב, אלא בגלל טבעי, (ויש סופרים שכותבים כך). אבל כשאתה נמצא בינך לבין עצמך ועם היצירה שלך, ואתה כותב את מה שאתה רוצה לומר, נוצר ספר לנוער, ואז הספר טוב.

אפשר להוסיף עוד לעיוננו את עולם הנושאים בו אתה רוצה לעסוק. ישנם נושאים שאינם מתאימים לצעיר, למשל מערכת יחסי מין, או יחסי אהבה, אתה מוכרח להישאר במשטח המתאים לו וזוהי מגבלה. ואני מדבר על סמך היותי אב לילדים ומי שחושב אחרת הוא טועה לדעתי. אין נושא שאי אפשר לטפל בו. בספרות ילדים אפשר לטפל בכל, אך בצורה המתאימה. כשכתבתי את ספרי "סיירת רימון", במקום מסוים סיפרתי איך אנשי הסיירת הורגים בלש ואם לא היו הורגים אותו הם היו נהרגים. כשהגיע הספר לחוצ' ספרים אמר לי העורך, שהוא אינו רוצה שילדים יקראו על כך, לא הסכמתי ושלחתי לו תשובה מנומקת מדוע זה חייב להיות כך. אמרתי לו: כי בארץ שבו אנו נמצאים, ארץ שסועת קרבות ומלחמות איך ניתן להימנע מכך, האם אתה רוצה להכין אותו לחיים עטוף צמר גפן ורוד? בזכות מכתב זה, הספר יצא לאור כפי שיצא.

בתקופה מסוימת של כתיבתי הנושאים הדומיננטים היו אלה, אבל בו זמנית כתבתי גם על נושאים אחרים. הספר "חדר משפחה" נכתב בשנות ה-60 ויצא לאור בשנות ה-70, כלומר בו זמנית כשכתבתי ספרי עלילה כמו: "מרד הדרוזים", או "אוצר הפחה התורכי", כתבתי גם על נושא אחר, על ספר שונה לחלוטין. יש סופרים בעלי כמה פנים; פן אחד, כתיבה למבוגרים, פן אחר לילדים, פן אחר שירה וכך הלאה. כולם נמצאים ביחד אם אתה סופר רב גוני. אם אתה סופר חד-גוני אז אתה כותב רק דבר מסוים, רק לגיל הרך, רק, כך, או רק כך, הסופר שיבוא אחרי הוא דוגמא מצויינת לסופר רב-גוני, והוא משה בן-שואל.

המנחה :

תודה ליהואש ביבר.

אכן, משה בן-שואל סופר רב-גוני, אך הסדר לפי אֵיב של שמות המרצים מכתוב לי לבקש קודם את חגית בנימין, ואודה לחגית אם בין דבריה תספר גם באיזה מידה משפיע מקצועה — מרצה לפסיכולוגיה באוניב' העברית — על כתיבתה.

חגית בנזימן

אתחיל באירוע שהיה לבתי כשהיתה כבת שמונה. היא התחילה לכתוב, ושלחה שניים משיריה לעיתון ילדים. שיר אחד עסק בניקיון, מעין טרוניה על הצורך בדאגה לניקיון, והשיר השני עסק בצורך לעמוד בדיוק של הזמן. בעיניי, כמובן שאני לא אוביקטיבית, היו השירים מאד נחמדים. אוטנטיים ומבטאים משה שילדה בת שמונה מרגישה. היא קיבלה תשובה מהעיתון כי הפעם לא יפרסמו את שיריה אלא יעשו זאת בהזדמנות הבאה. הם לא נימקו את דחייתם.

ואז היא נסגרה בחדר ועיינה בעיתונים ישנים, וכעבור כשעה, באה ואמרה: אני יודעת למה הם לא פירסמו את זה: הם אוהבים שירים עצובים, כך היא ראתה את המשותף בכל השירים שפורסמו וכך היא הגדירה זאת ונתנה לי דוגמאות. אני הייתי מגדירה זאת כ"שמאלץ" או כשירים מאד לא אמיתיים. ואז היא כתבה שיר על ירושלים, על אהבתה לעיר וכי. שתי שורות אני זוכרת;

גם כי אהיה בארץ אויב
את אתי בלב.

והשיר הזה פורסם.

דיברתי איתה על הדברים האלה כי לי זו היתה חוויה מאד מזעזעת, הרמייה. משום שהיא כתבה למעשה מתוך מודעות ומתוך רצון למצוא חן בעיני מבוגרים. היא כתבה משהו שהוא מאד לא היא ובמובן זה יש כאן מסר של זיוף, של חוסר כנות, ועל כך דיברנו בבית.

אני מביאה את העובדה הזו בתחילת דבריי. כי אחד הדברים החשובים לי בחיים ובכתיבה זה חוסר זיוף, כנות ואמת. הדברים הללו שאתה מביע מתוכך, מה שאתה מרגיש ומה שאתה חושב, הם יסוד, לפי דעתי, לקשר בין אדם לאדם, בין ילד להוריו, בין ילד לחבריו, בין אדם לחברו. אני עוסקת הרבה מאד בקשרים אנושיים, וחשוב לומר את הדברים באופן כן, עם קשר אמיתי בין מה שאתה מרגיש לבין מה שאתה מביע במילים. אני רוצה לקרוא בהקשר לכך שיר משיריי, כדי להביא כמה דוגמאות;

אמא אומרת סתם

כשמשעמם לי אני לוקח דף,

וצבעים מהמדף ויושב לצייר.

ים עם גלים, או בית אדמה, ושמים כחולים.

ולפעמים כשאני רוצה, מוסיף גם שמש בקצה,

כותב מספר או איזה אות, ובא לאמא להראות,

ואמא תמיד שותה קפה,

ותמיד היא אומרת שזה יפה.

וגם היום היא אמרה נפלא, אבל בעצם לא הסתכלה,

אני רוצה את הדף לקמט, כי סתם היא אומרת ולא באמת.

זה משהוא מן החיים — שפה מבוטא בדרך השיר — חוסר הכנות של האם. האמירה כדי לצאת ידי חובה. ואני איני יכולה לעשות את הקפדה, ביני לבין ילדיי, ביני לבין עבודתי המקצועית. אינני יודעת איפה הם הגבולות, הדברים האלה חשובים לי מאוד ובמובן זה אני מדברת לא פעם, מפיהם של ילדים. ואני יודעת שלפעמים אין להם הכלים להביע זאת, אני מייחסת חשיבות לרמזים ולאינדווידר-אליות של כל אחת ואחד. (ראו גם בשיר "בקשתי סליחה"). זה מדבר בלי מילים, וזה רוצה להיות מי שהוא, גנתת או אמא, שמבין מה שאתה מוסר, בעיניים, בתנועות, בלי מילים, אלה הדברים שאני מטפלת בהם. אולי בזה אני מרגישה אחרת מיהואש, אני מרגישה שילדים, יש להם עולם מורכב ומאד עשיר, אולי אחר מעולם של המבוגרים, אבל עולם מורכב, ולפעמים מאד זקוקים לבטא אותו ואנחנו כמבוגרים אולי לא יודעים, או לא פתוחים די, או מתנשאים. ואל נושא זה אני פונה, את זאת אני אומרת הרבה מאד. לא בצורה של שחור לבן ולא בדמויות שטוחות. למשל ספרי על "תבת נח", ספר שאולי פחות מוכר אך אני אוהבת אותו מאד.

הספר עוסק במה שקרה לקראת הכניסה לתיבה ובתיבה עצמה, גם כשאני מדברת על חיות, זהו סיפור אנושי, אני קרובה לבני-אדם גם כשמדובר על תיבת נוח. זהו סיפור אנושי בלבד של בעלי-חיים. אחת השאלות העולות שם היא: איך אפשר לחיות ביחד בתיבה אחת? חתול וכלב, זאב וכלב וכו'. מסתבר שאפשר, ויכולה להיות הרמוניה יוצאת מן הכלל בתוך התיבה יותר מאשר אחר כך כשיוצאים החוצה. הדברים אינם חד-משמעיים הם מורכבים. ישנה נקודה בסיפור כשכל החיות מחכות ליונה שתחזור והם מקווים שהיא לא תחזור, כי אז יאלצו להיפרד. (מדבריו של היום) — "האמנם בגלל כבדת יבשה / אותי שכחה ונטשה?" אולי אגע בעוד נקודה אחת. מה מקומי ביצירות? האם אני כותבת לילדים שהם מחוץ לי, עם תיכנון או כיוון לסוג של קוראים? איני מרגישה שתירה. אני חיה בצורה מאד חזקה את הדברים שאני כותבת, רוב דברי הכתובים הם בחרוזים, אני יודעת את כל מה שכתבתי בע"פ כי זה חלק ממני. אז איך ייתכן שאני כותבת בשביל ילד? ייתכן כי כך אני מתבטאת, באופן זה.

ברור לי שמה שאני כותבת, אני כותבת על עצמי למשל: שיר שכתבתי בספרי: "כשנוסעים לארץ אחרת". זהו שיר מפי ילדה:

"כשחזרתי מביה"ס הייתי בטוחה"

שסבתא עומדת בקצה המדרכה

הייתי כל-כך מאושרת

בסוף התברר שזו סבתא אחרת."

זאת ילדה, אבל זו גם אני. התגעגעתי להורי כשהיינו בחו"ל ובכל פינה היה נדמה לי שאני רואה את אמי. כשהייתי ילדה וסבתא נפטרה, שנים... "מצאתי" אותה ברחוב.

במשך הזמן אני יותר ויותר מגלה מה הדברים האלה אומרים בשבילי, מעבר

משה בן-שארל

הכנתי לי כמה ראשי פרקים, אך למזלי הטוב שכחתי אותם במכונית, וכך אני יכול לדבר בחופשיות.

קודם כל אני שמח לפגוש פה קולגות, עמיתים, מספרים ומספרות. אינני אוהב לומר סופרים, כי סופר יש לו קונוטציה של כסף ואחר כך, אינני יודע בדיוק מה זה סופר. ושמחתי במיוחד לעובדה שהסופרים הנוכחים כאן, כתבו כ"כ הרבה ספרים. ספרי הראשון לילדים הופיע לפני 29 שנה, ומאז בסה"כ כתבתי 15 ספרים, במשך שנה עולה בידי לכתוב בקושי 1.8 ספרים וזהו יכול די דל לאדם שעוסק כ"כ הרבה בכתיבה. מדוע זה קורה? התשובה הבריאה והנכונה לגבי היא: אני מתעסק עם ספר המון זמן כי אני אוהב להתעסק בו. זאת אומרת: אני כותב בהנאה, ואני כותב במתח, אני כותב בהרבה כאב, ובסבל, כל זה שייך לענין. אני חוזר ומשנה וכותב ומוחק ללא הרף כדי להגיע למה שבעיני נראה, נכון ביותר, אחראי ביותר, והזהיר ביותר. חגית דיברה, כך נדמה לי, על הזהירות, על האמת והדיוק. זה חשוב כפל כפליים לכתובה בפרוזה. ולאז דוקא לגיל הרך. אני אמנם כתבתי שני ספרים לגיל הרך אבל אני מרגיש שאני יכול לתת יותר מעצמי לגיל בוגר יותר.

אחד ההרהורים המטרידים אותי, אם יש לי צורך נפשי ללכת יותר ויותר אל העומק, אל הדבר המוחלט שאליו אני רוצה להגיע. אם אני רוצה להגיע לרצח, למוות, לשנאה, לקנאה, (אני מקוה שאיני מזעזע אתכם בכך) וכו'. והתשובה שלי בדרך כלל, וככל שאני מכיר את קוראי, ויש לי אין ספור פגישות במשך שנה עם ילדים, היא חיובית, ואני אומר: תלך עם זה, (ופה אני אומר דבר שאולי לא ייראה למחנכים שבכם) אני חושב שכמספר, אני אדם מוסרי, אבל התפקיד שלי, אם יש לי כזה, הוא לא להעניק מוסר השכל, אין זה תפקידי לחנך. בדיעבד, אם יש מוסר ויש חינוך ויש מה שקוראים, לחנך לערכים, והם קיימים בספר כמו: אהב את הזולת, דגול בשלום, אז אני מאושר. אבל כשאני כותב, סבורני שיותר ויותר עלי ללכת אל העומק עם מידת אחריות אפשרית, על כל דברי אפשר לכתוב, אין דברים שאי אפשר לומר אותם. ואיני מסכים עם יהואש ביבר, אני מאמין כי העיסוק בקונפליקט ובניואנס הוא העיסוק החשוב ביותר והמענין ביותר, כי כאלה הם החיים. אולי חשבתי פעם אחרת, ודעתי המשתנה מדי פעם זה לטובה ולא לרעה, הספרות, היצירה לילדים ולנוער זה אקסטריטוריה של הלימודים. זה לא ההיפך מזה, אך זה משהו אחר לחלוטין. סופר — תפקידו אינו ללמד, אם יש בו דברים שנלמדים אדרבא, אבל שלא יכפו עצמם על היצירה. לפיכך, איני מכתוב לעצמי נושאים. אני מקנא בדבורה שכותב ספרות דוקומנטרית לילדים, אני איני יכול לעסוק בכתיבה כזו.

זה נכנס לאותה טריטוריה שאני מרגיש פנימיות שאיני יכול לעסוק בה. אף על פי שבספרי "איש יקר שכזה", הסיפור מתרחש באשדוד, בפירוש יש שם תולדות

אשדוד, אבל זה אינו ספר דוקומנטרי על אשדוד. כשאני אומר שאיני מתעסק בנושא מסויים אלא כותב פיסת חיים, או קטע של חיים או עלילה שיש בה קונפליקטים, או ניואנסים, ...אני עוסק עכשיו בכתיבת רומן לנוער, ארוך ומתמשך, ויש לי בעיה חמורה מאד עם הדמות הראשית שאני מתעסק בה. דמות זו היא ילדה רעה מאד ואני מרגיש בעצמי כמה אני מתעב אותה. הרגישות של ילד היא הרבה יותר משל מבוגר, אין שנאה לאורך ימים, אין קנאה לסוף ימים. ולכן הגיבורה שלי, שאני מתעב עכשיו, אני אוהב אותה בסוף הספר. אני בטוח בכך. ואני נותן לה אפשרות להתפתח ואני מתווכח אתה.

הקונפליקטים הם אלה המעסיקים אותי.
קונפליקט כמו מעמדות אינו מעסיק את הילד? ילד עני ועשיר לא מעסיק את הילד? וגם פה יש כל מיני ניואנסים. זה לא כל כך ברור וזה לא כל כך שלם ובזה אני עוסק.

אבל אני רוצה לחזור לענין של נושא. בפגישות שלי עם ילדים שואלים אותי ללא הרף: איך בא לך הנושא? קשה לי לענות על כך. אבל הנושא בעצם אינו בעיה, אם אני אושיט את היד או אזרוק אבן, למושל בירושלים על כל שעל יש נושא. אבל איך לתת תשובה זו.

ואז אני עונה: אתם רואים ילדים, אני מירושלים. ופעם זכוכית כחולה היתה דבר נדיר. היו בקבוקים כחולים בבתי-מרוקחה, ואנחנו הילדים שלא היו לנו משחקים, היינו מוצאים חתיכת זכוכית כחולה ומכינים ממנה קליידוסקופ. ויום אחד בכיתה ב' אני יוצא מביה"ס עם החבר שלי דובה'לה הבלר. הלכנו, ובמגרש לא רחוק מביה"ס "תחכמוני" מצאנו זכוכית כחולה ואנחנו התחרינו זה בזה מי ישיג ראשון את הזכוכית כדי לבנות לו את הקליידוסקופ, ולראות את העולם בהרבה צבעים. ודובה'לה מצא את הזכוכית, רצתי אחריו, כדי לקחת ממנו את הזכוכית ויצאנו מן השכונה. עברנו לשכונה אחרת והרחובות הלכו והתמשכו, כמובן קרו כל כל מיני דברים באמצע, ואני בעקבות הזכוכית הכחולה. היתה כבר שעת אחרי הצהריים, ולבסוף התנפלתי על דבה'לה החבר הכי טוב שלי כדי לקחת ממנו את הזכוכית הכחולה. והוא פצע אותי בזכוכית. עד היום נשארה לי צלקת מתחת לברך. השעה היתה כבר מאוחרת, היה זה בזמן המנדט והיה עוצר, והבריטים סחבו גם את דבה'לה וגם אותי, והיה לנו גורל משותף, למרות הזכוכית הכחולה. את שנינו הכניסו לקישלה בירושלים. ואז אמרו לנו, אתם לא תצאו מכאן עד שיבואו הורייכם. אבל לנו לא היה טלפון בבית, והסיפור נמשך, והוא יימשך. כמובן את הסיפור הזה מעולם לא כתבתי אבל אני יודע שיום אחד אני אכתוב אותו כדי לספר מהי הזכוכית הכחולה הזו. וההשלכות של הזכוכית הכחולה הם הרבה מעבר, לסיפורצייק המוסבר הזה שנתתי לכם.

מה שרציתי לומר שענין הנושא, של בחירת נושא מכוון, יכול להיות שהוא נכון. הרצון שלי הוא לספר סיפורים. ברגע שאתה מספר סיפור ומתחשב בכל הדברים הקשורים לעולמך, שעולמו של הילד אינו שונה מעולם זה, ואתה הולך עד העומק

האפשרי מבלי לזייף, אז אני מרגיש שאני חי נכון. זו אינה מליצה. אני חי נכון
ברגע שאני מגיע לנכונות הזו. כי יש נקודת מפגש חשובה מאוד בין היוצר והאמת
שלו לבין היצירה ומה שכתוב בה.

אי אפשר לזייף, אסור לזייף. אני עוסק כעת בספר, על ילדה ירושלמית מרחביה.
משך העלילה מסופר על ידי שלושה ילדים, וכל אחד מספר את סיפורו. החלק
השלישי מספר על ילדה שגרה עם אביה. אף פעם לא שואלים אותה על אמה.
אין אמה. הבעיה שעמדה בפני היתה, האם לומר את האמת כפי שזה היה
במציאות ואז איני מזייף, או לשנות את המציאות כדי להקל על הילדים. ואני
בחרתי באפשרות הראשונה, לספר את הדברים כפי שקרו באמת. ותראו לאיזה
קונפליקט אני מגיע בכתובה זו. כפי שהדברים היו באמת: הילדה עלתה עם אביה
מגרמניה, היטלר כבר היה בשלטון ואמה, שהיתה גרמניה, היתה נאצית ובחרתה
לא לעלות. והיא יודעת זאת. הילדה הזו היא דמות. הקונפליקט שלי לדבר עם
ילדה שגרה בירושלים עם אבא, חבר הגנה, בתקופה מסוימת, שהיתה לה אב
שהעדיפה את היטלר על א"י זהו קונפליקט עצום, ואני מושך אותו חודשים, כי
אינני יודע איך להמשיך אותו ולצאת מן הקונפליקט שלי לספר את האמת. זה
קשה לי מאד. יותר קשה מאשר לכתוב על אהבה או על מין.

הקונפליקט הזה שאתה כותב לילדים אחרי שואה, זה פי אלף קשה יותר
מ"עייין ערך אהבה", מבחינת הקונפליקט שלו. וזה פאסז' קטן בספר ילדים. ואני
חוזר ושואל את עצמי ללא הרף, איפה אני עם האמת של היוצר והאמת של
היצירה? אני יכול לומר לעצמי: תכתוב ספרים בדיוניים, ותמציא. אבל אז תמיון
יוצא לי מה שהוא מזויף, מה שהוא שזה לא אני. ואז אני מעדיף שלא לכתוב
ספר כזה.

לפני כמה שנים פנה אלי מו"ל ואמר: יש נושא שלא כתבו עליו — כדורגל, —
תחרות בין ילדי צפון ת"א לדרום, וכל הכרוך בזה. ואני אומר: באמת נכון, זה
דבר יפה לקדם, ולעשות משהו עם שתי קבוצות כדורגל, צפון, דרום, מעמדו
סטריאוטיפ זה או אחר. ואז הדמיון החל לעבוד, עשיתי עבודה יסודית, למדת
חוקי כדורגל. כתבתי במשך 8 חדשים והגעתי לעמוד 90. ויום אחד אני קורא
וקורא את מה שכתבתי ושואל את עצמי: איפה אתה בקבוצה הזו? לא מצאת
את עצמי. לקחתי את 90 העמודים שכתבתי ועבדתי עליהם 8 חדשים ושרפתי אותם
בתענוג. ידעתי שזו הנקודה שבה אני שורף את השקר וזו הרגשתי גם בעתיד.

המנחה:

תודה למשה בר-שואל.

ידעתי שהוא מוחק, אך לא על מחיקה שהיא שריפה.

אבקש את יונה טפר לדוכן הנואמים. אני מרשה לעצמי לומר שיונה צועד
צעדיה הראשונים בעולם היצירה של ספרות הילדים ובהצלחה.

כמי שרק לפני שנים ספורות החלה לכתוב אבקש את רשותכם ולא אדבר על ה"אני מאמין" שלי כסופרת. עדיין עצם הכתיבה היא לגבי גילוי וחינוך ולא אוכל להציג בפניכם דעת סופר סדורה וערוכה.

קל לי יותר להפנות את השאלה אל הקורא שבי. אותו אני מכירה כבר שנים רבות, ומתוך המושג הרחב והמורכב — ספרות ילדים — אני מבקשת להתייחס אל שתי נקודות השלובות זו בזו וחשובות לי כקורא, ומתוך כך גם ככותבת, ואקרא להן האמת הסיפורית והזדהות הקורא.

כילדה קראתי כל מה שבא לידי, ויכולתי להזדהות עם גיבורים ספרותיים מכל הסוגים: ילדים; בעלי-חיים; גיבורים היסטוריים, גיבורי אגדות, דמויות מהחצר הקרובה ואחרות פרי דמיונו של הסופר.

הייתי מה שקוראים "ילדה של ספרים", ואמא שלי נהגה להתלונן: "העולם יכול להתהפך והיא תמושיך לקרוא". שום כוח לא היה מניע אותי להפסיק קריאת ספר אם היה בו אותו דבר כובש שכמו בלע אותי וסיפח אותי אל עולמו הפנימי. לא שאלתי את עצמי אם הסיפור בדוי או אמיתי. הייתי צוללת לתוכו ומקבלת את ההתרחשות בתנאי שהיתה מציעה יחס של כבוד — לא מזלזלת ולא מתחנחנת, אלא שלמה לעצמה וכל הרוצה יכנס בשער ויצטרף למסופר.

יצירת אמת סיפורית היא דבר הנבנה מפרטים רבים הנשזרים זה בזה; העלילה, הדמויות והיחסים ביניהן, הנוף — תאור הפנים והחוץ, קצב הסיפור, הסוד שבפתיחה, ההתרה שבסוף... ויחד עם הכל השפה כנותנת את הצבע המיוחד והאישי. אך בין אם היצירה היא אגדה או סיפור ריאליסטי ובין אם היא פונה אל הילד הרך או לקורא בגיל הנעורים תמיד חשובים כל המרכיבים והקשרים שביניהם. כקוראים אנו יודעים שכאשר עולה הדבר יפה אין זה משנה לנו אם הסופר עוסק בסביבה הקרובה או לוקח אותנו לעולם קסום ומרוחק. אנו נשבים בידי היצירה, נכנסים אל העולם שהיא מזמנת לנו ועולם זה הופך להיות נכון ואמיתי עבורנו. אל מורכבות היצירה הספרותית מביא הקורא את עצמו — את המאווים, הפחדים או הבעיות ואת תבונתו. הזיק הנוצר בין יצירה סיפורית שיש בה אמת, לבין הקורא — מחולל הזדהות. ככל שהאמת הסיפורית מגובשת יותר ומתאימה יותר לצרכים הרגשיים של הקורא, ובעיקר הקורא הצעיר והנוח להתרשם, תתעצם חווית הקריאה. כל ילד שאוהב לקרוא זוכה בחוויה של הזדהות.

ואני רוצה לספר מקרה אחד מאלו הזכורים לי. זה היה בחופש הגדול לפני שנים רבות. אני זוכרת את עצמי חוזרת יחפה מהספריה והאדמה בוערת מתחת לרגליים. מיהרתי, לא רק בגלל החום. החלפתי בספריה ספר חדש: האסופית מאת מונטגומרי. האסופית! איזה שם. שם עם גוון מבטיח של עצב ומתיקות. בבית הילדים מצאתי פינה קרירה — על הרצפה ליד הארון שבפרוזדור — שם פתחתי

בקריאת הספר ושם גם גמרתי לקרוא בו אחרי שעות. כי ביני — ילדה מנומשת, שממנה ובישנית מהקיבוץ נוצר אותו קליק עם אן שרלי הילדה הרומנטית, בעלת ההמצאות והלשון החדה. ילדה שאהבה להציג הצגות והיתה מסוגלת למעשים משונים, כמו לצבוע את שיער הגזר שלה. הייתי מוכרחה לקרוא את הספר בנשימה אחת כדי לוודא שאן שרלי אכן תגשים את חלומותיה ותהפוך מברווזון מכוער לברבור. האין זה פלא לעבור במהירות, יחד עם גיבור הסיפור, ממצב של טרום בגרות, של חרדות וחוסר בהירות אל הבגרות עצמה? והיכן אפשר לעבור זאת כך אם לא בקריאה?

באותו זמן או בתקופה מאוחרת במקצת היינו שטופים באתר בקריאת רומנים זעירים. המחנכים שלנו לא אהבו את הספרות הזאת שנחשבה לספרות פסולה. אבל אנחנו השגנו את החוברות הדקיקות שהודפסו על נייר זול בכל מקום אפשרי. היינו מחביאים את "האוצר" הזה מתחת למזרונים, בין הבגדים ובכל מקום נסתר מעיני המטפלת.

לא היה צורך בשום מאמץ כדי לגעת בעיקר.

המבנה היה פשוט, העלילה חזרה על עצמה, השפה הדלה לא דרשה שום מאמץ וההתרחשויות נשאו אופי של סרטי קאוביים. הגיבור היה עשוי מג'יסטות גבריות: כובע רחב שוליים, שפס, דורבנות ומבט חודר; ולגיבורה — מותניים דקות, שיער שופע, שפתיים חושניות ומבטים מצועפים. היו שם חיבוקים, נשיקות וליטופים מסעירים והכל בשטחיות ובפוזות — בדרך שענתה לסקרנות ולתמימות שלנו במושג האהבה. חווית קריאה לא היתה שם, כי הסיפור לא היה חשוב. לא היתה שם מורכבות ולא אמת וכמו שקראנו את החוברות הללו כך הן גם נשכחו. מתוך האמירה הכללית אני רוצה לצאת ולספר על המניע, הרקע והלבטים שמאחורי ספרי: "חצבים על נייר" ו"בקבוק הבושם של אמא". שני הספרים עוסקים במחלה במשפחה, וברקע שניהם — אם כי באופן שונה — נמצא אירוע מכאיב שקרה במשפחתי. לפני מספר שנים חלה אבי פתאום ואנו נקלענו למצב שלא ציפינו לו. ההתמודדות עם המחלה, השבר הפתאומי ברצף החיים והשהייה הארוכה בבתי החולים עימתו אותי עם עולם ובעיות שלא הכרתי. באותה תקופה חוויתי עם ילדי ועם ילדים אחרים במשפחתי את תגובתם למה שקרה. כל אחד מהם הגיב אחרת על מחלתו של סבא: בהתנכרות, בדאגה, בפרץ של אהבה או בפחדים. בבית החולים ראיתי גם תגובות של ילדים אחרים, ומתוך קשת התגובות אספר מקרה אחד שזכור לי היטב. הסב, שהיה רב עדה בארץ מוצאו וגדול בתורה, שכב בלי הכרה במיטה ימים מספר ובני משפחה רבים באו כל הזמן לשבת לידו. יום אחד נכנסה אשה צעירה לחדר עם ילד בגיל הגן. כנהוג נשקה לידו של החולה ואחריכך אמרה לילד: "תן נשיקה לסבא", הילד נרתע לכיוון הדלת אבל האם משכה אותו וקירבה אותו אל החולה כשהיא חוזרת בתוקף על דבריה: "תן נשיקה לסבא!" רק לאחר שהילד עשה כדבריה הצטרפה אל שאר הנשים. הילד, משהניחו לו, נצמד אל הקיר עמד שם ושתק. רק מפעם לפעם העיף מבט מבוהל בסבא ובמכשירים שהיו מחוברים אל המיטה.

גם יאיר, הילד בחצבים על נייר, עובר חוויה השופה דומה בבואו לבקר את סבו בבית-החולים. יאיר, כמו רבים מאתנו, אינו מוכן למראה השינוי שחל באדם החולה. בשביל יאיר סבא הוא אדם מלא מרץ ויודע כל ולשניהם יחד היה עולם מלא פעילות ועשייה. הם עבדו בגינה, אספו בולים, צפו בכוכבי השמים ושקעו בסיפורים. מצב אידילי זה התנפץ פתאום כשסבא עבר התקף של שבץ מוחי. המחלה ערערה את כל האיזון המשפחתי ויאיר שהיה רק לפני זמן קצר מרכז המשפחה נדחק הצידה. כעת עליו להתמודד עם הגעגועים לסבא, עם הבדידות, עם הפחד והחששות שבמחלה וגם עם תגובת הסביבה. (ר' בספר, עמודים 28-29).

ההתפרצות הקשה ובריחתו של יאיר מהגן היא רק רמז למתחולל בתוכו. המחלה, והשינוי שחוללה בסבו האהוב מעוררים ביאיר פחדים, דחיה וכעס. רק אחרי זמן ותהליך איטי של הבנה הוא יוכל, בעזרת האהבה שלו לסבא, לשוב ולטוות קשר חדש.

גם שירי, גיבורת הסיפור "בקבוק הבושם של אמא" מתמודדת עם מחלת אמנה הרובצת עליה בצל כבד ומאיים. שירי היה כאילו חיים כפולים: את ההתרחשות היום יומית ואת הפחד הפנימי המלווה אותה כל הזמן. (ר' עמ' 68).

בילדותי היו הסוד וההשתקה נלווים קבועים למחלה, למוות לגירויים ולאסונות. השיחות נחלקו לדברים שמותר לילדים לשמוע ולדברים שלא נועדו להם. תפיסה זאת שצמחה אולי, מתוך הרצון להגן על הילד מפני קשיי העולם ובעיות החיים, לא לקחה משום מה בחשבון את האפשרות שהסוד יש לו דינמיקה משלו ושהוא צובר כוח והולך ומאיים. גם היום כשהעולם הרבה יותר פתוח ומתירני ישנם סודות שהילדים אינם שותפים להם, אם מפני הרצון להגן עליהם או מפני חוסר יכולת נפשית וידע של המבוגרים להתמודדות כזאת. אבל הילדים חשים במתח הקיים סביבם. שתיקה כזאת היא הצל המאיים על שירי. הסיפור מתרחש בקיבוץ גדול לפני כ-10—15 שנים. הכל יודעים שאמא של שירי נמצאת בבית החולים, אבל אף אחד אינו מספר לה שמחלתה אנושה. זה סוד שאיש איננו מדבר עליו. כאילו נחתם סביבה קשר של שתיקה, קשר שמטרתו להגן עליה מפני הכאב שבידיעה. ההשתקה הזאת מטילה על שירי פחד וחרדה. הסוד המתוח הזה איננו מרגיע או משלה. שירי חשה שמשוהו נורא עומד להתרחש, אך היא פוחדת לחוץ כדי לקבל תשובה. כך גם בקטע (עמ' 30), בזמן הביקור בבית-החולים, שירי ואמה מחפשות דרך אחת אל השניה ואינן מוצאות.

לשירי יש רצון וצורך להתמודד עם המציאות אבל הפחד מהאמת וההזדהות עם אביה השותק, שאינו מוכן בעצמו לקבל את עובדת המחלה, יוצר מחסום שהיא איננה יכולה לפרוץ. שירי מדחיקה את החרדה, אך ההדחקה צורכת אנרגיה נפשית רבה. היא מפסיקה ללמוד, מתרחקת מחברת בנות גילה ואף ביקורי הערב היום יומיים בבית השכנים קשים ומעיקים עליה. היא מעדיפה להתבודד ולהינתק מאותה חברה המזכירה לה את חסרון ההורים.

השתיקה, האיפוק והסתרת הרגשות המלווה את שירי בסיפור מוצאת ביטוי

כזה גם בתהליך האבל. אני משערת שבכל התרבויות המפגש של הילד עם המור הוא חוויה בעלת עוצמה מיוחדת וככה גם זכור לי המוות בילדותי. כשנפטר ח במשק היה האבל כבד כליכך עד שיכולתי לחוש בו פיזית. אני זוכרת שהאוו היה צפוף, אפור ואטום. שבוע שלם היה אסור לפתוח רדיו אלא לחדשות בלב ואני הייתי מחכה לנקישות של שעת החדשות שיפזרו את המתח השקט והמכב של האבל ושאפשר יהיה לדבר זמן קצר בקול רם ולהשתחרר מהמועקה. קשה ומכבידה לא פחות היתה השתיקה בבית הקברות. הכל עצור, הכל פנימי בשקט. שקט שיש בו כוח אבל הוא חונק עד להתפוצץ. לא נעים היה להשמיע ק לבכות בקול, זמי שחרג מהנורמה והרשה לרגשותיו לצאת היה יוצא דופן. גם היו במרחק שנים, הלוויות בביתי הן עצורות וסגורות. אמרתי שאווירת הסיפור, הסוד וההסתרה לקוחים מחוויות אישיות ומזכרונ לדותי. אבל לא הייתי רוצה שיתקבל הרשם שהספר הוא ספר כזה המספר במחלת האם ובמותה. הסיפור הוא סיפור מציאותי וכמו בחיים שלובים הצ והשמחה ביחד. במהלך הסיפור מוצאת שירי דרכים משלה להתמודדות. ה הודפת את המציאות ויוצרת לה עולם משלה. היא שוקעת בחלומות, הופכת א בקבוק הבושם הכחול שנמצא באוסף הבקבוקים לקמיע הסודי שלה ושל אמי אך עיקר ההתמודדות שלה היא בפעילות מגוונת. כבר ציינתי שבניגוד ל"חצבים על נייר" אין נושא הסיפור "בקבוק הבושם" לק מהמציאות הפרטית שלי. שירי, כמו יאיר, היא גיבורה בדויה וכן גם המתרג בסיפור. אבל הדבר יהיה בוודאי גלוי לכל קורא שמלבד האווירה הדחוסה הסוד, המחלה והמוות, לקוחים גם תיאורי המקום, היחסים בין הילדות בכיה הדמויות בקיבוץ, חברות הילדים הרב גילית בשכונת המגורים ופינות הס מהעולם בו אני חיה. בנקודה זאת אני רוצה לחזור אל תחילת דברי ואל אן שרלי, אותה ילדה אסופ בקנדה הרחוקה. כילדה חוויתי את סיפורה והזהיתי אתו בגלל דברים שונים היותה אסופית, בעיות הקליטה שלה במקום החדש ובעיות ההתנגרות. וכן אהבתה ליופי, ההתרגשות שלה מכל עץ ופרח פורח, ההצגות שאהבה לא והשמלה תפוחת השרוולים עליה היא חולמת. כל הפרטים שבסיפור בנו עב דמות אמיתית בעולם אמיתי, איתה יכולתי להזדהות, וממנה קיבלתי גם תשוב לעצמי.

וזה מה שהייתי מבקשת לספרים שלי — שתהיה בהם אמת משלהם שתת לקשר ולגשר בינם לבין הקוראים. היו ספרים יצאנו ימים נחשפתי חיי חיינו ויחיינו ונחשפתי שאיננו יחידים. היו חיינו ויחיינו ונחשפתי שאיננו יחידים.

המנחה :
 תודה ליונה טפר.
 לסיום המפגש, אני מזמין את דבורה עומר, ואיני מוסיף ולא כלום, כי ר כל המוסיף גורע.

דבורה עומר

יש לי יותר שאלות מתשובות. ככל שאני כותבת, ואני כותבת הרבה מאוד שנים, אני עומדת תוהה ומבולבלת, איני יודעת את התשובות. אני נמצאת על פרשת דרכים בענין הכתיבה שלי. לכן אני חושבת שאולי אינני מתאימה ביותר לאירוע הזה של היותי כאן. יש לי מחויבות, צורך לכתוב את הסיפורים האמיתיים. זאת אומרת אם אני אמציא את הגיבורים שלי זהו בזבוז שלי. בנייר-זילנדה, באוסטרליה מתים משעמום, כאן לא. כאן יש כל כך הרבה הרים שלמרגלותיהם קברים. והקברים נטושים ושכוחים. וההרגשה שלי שצריך להזכיר אותם. ואולי זה נובע מההסטוריה-הביוגרפיה המאד אישית שלי. אולי אזכיר אותה בשתי מלים: סבתא שלי, דבורה, שעל שמה אני נקראת, מתה ביבוש הביצות בפתח-תקוה, אני תעבתי את שמי מרגע שעמדתי על דעתי. אבי גדל כמו דוד קופרפילד. ילד ממש עזוב. כשהיתה סבתא בת 28, מתה מקדחת צהובה. השאירה שני ילדים קטנים. אמי נהרגה באימונים של ההגנה כשהיתה בת 32 — בתעודת הפטירה כתבו שהיא התאבדה. ואני ראיתי את התעודה הזו. לי סיפרו שהיא נהרגה באימונים. אבל לא הבנתי, בקיבוץ לא דיברו עמנו על מוות, אך במשך כל ילדותי נשאתי את זה בלבי. כל הילדות והנעורים שלי עמדו בצל האסון הזה. למה אשה צעירה משאירה שני ילדים קטנים, היינו תאומים, בני שנה וחצי ומסתלקת מהם? הילדים שלי וילדים אחרים, מה הם יודעים על קדחת צהובה, מה הם יודעים על אימונים של ההגנה, שהיתה אשה ומתה כי פגע כדור בראשה: מה יגידו לאנגלים? צריך להגיד להם שהיא התאבדה.

התחושה שלי היא שצריך לספר את הסיפורים האמיתיים. המילכוד שלי הוא שכשאני כותבת את הסיפורים האמיתיים אני צריכה להיות שם. אני צריכה להיות הרצל, וזה להיות זוועה. אני פשוט לקיתי בלבי, עשיתי א. ק. ג. ואמרתי לרופא, כואב לי הלב. והוא אמר לי: אין לך שום דבר. את בריאה, אבל כל המחשבים שהיו להרצל היו לי. כשכתבתי את "דמעות של אש", הייתי בטרבלינקה. אני לא מדברת על אושוץ, אם שקט יכול לצעוק זוהי טרבלינקה. יש שם פרפרים לבנים, שפעם ראשונה ראיתי אותם, הם מרחפים, אומרים, מעל רקבובית. החלטתי שאלה הן הנשמות התועות שאין להן קבר. הדבר הנורא ביותר היה במידאנק. הפולנים אומרים שהם לא ידעו... אך מידאנק נמצאת על-יד לובלין, רואים את הארובה. וכשישבתי ב"מזובשה" וראיתי את ה"שקוצים" רוקדים, יפים, לא יכולתי לשבת שם. בהפסקה הסתלקתי. במידאנק יש משרפות עם שולחן אבן ששם היו מרטשים את הקרבנות לפני ששרפו אותם. אם שמעו על מי שהוא שבלע את התכשיטים. יש שם ריח של חומר משמר, כשאני מדברת על זה עכשיו אני מרגישה

את הריחה. הייתי שם חולה פיזית. על ההר הזה, הר האפר כתבו על אבן בפולנית :
זיכרו אותנו שזה לא יקרה לכם !

כשחזרתי מפולין התישבתי לכתוב והייתי שם שנה וחצי. בזמן זה היתה מלחמת
לבנון, לא יכולתי לישון, כל לילה הייתי שם, בעלי אמר לי : את לא שם. המלחמה
כבר נגמרה מזמן.

ההרגשה שלי היא שצריך לספר את הסיפורים האלה, שקם דור שכבר לא יודע, יש
כל כך הרבה מלחמות. הן אינן פותרות דבר, עוד מלחמה ועוד קרבנות. ועוד
טרגדיה ועוד סיפור.

נערה אחת אמרה לי : למה לא עשית שזהרה לא תמות, ששמוליק לא ימות ?
אמרתי לה : אני לא יכולה להחזיר אותם לחיים, אני יכולה להחזיר אותם
מהשיכחה. זה הדבר היחיד שאני יכולה לעשות. ההרגשה שאני הייבת לספר, ואני
נמצאת שם, מקשה עלי מאוד.

הייתי בבי"ס בחטיבה, ברחובות. קראו קטעים מהספרים שלי, ואני חשבתי שאם
ימשיכו בכך, אני עצמי אתחיל לבכות. גם הקהל וגם ילדי כתה ח', היו בשוק. ואני
שאלתי את עצמי : למה אני עושה להם את זה ? למה אני עושה זאת לעצמי ?
כשהמחזתי את הנמלך מתיא, זה היה כיף. אני אוהבת את הנמלך מתיא עוד
מילדותי, לא אהבתי את מתיא באי-השומם, לכן הפסקתי לפני המשפט, ולפני
הגליתו.

התחושה שלי, צריך לכתוב, חשוב לכתוב. יחד עם זה יש קושי עצום, להיות
זוריק לב, הדמות הזו של הטייס, שמתחיל כפרח ומגיע להיות מפקד גבוה, אחראי,
וביום כיפור, הוא לא היה צריך לטוס, מבוגר, כבן 40, היתה לו משפחה גדולה,
"פתאום באמצע החיים", קראתי לספרי. אלה הדברים שמענינים אותי.

זכרה היתה בחו"ל, למדה רפואה, באחד המכתבים היא כותבת : עוד מעט
אשאר יחידה, כל הדור שלי הולך, והיא חוזרת לארץ כטייסת ונהרגת כאן. שרה
אהרונסון, היתה בתורכיה, לא היתה צריכה לחזור לתורכים ולרעב בארץ, והיא
חזרה ובאה לארץ. אלה הם גיבורים שיודעים ומסוגלים להיות גיבורים.

אשה אחת שראיינתי בענין ניל"י אמרה לי : "אני לא יכולתי להיות גיבורה, לא
נתתי מחסה ליוסף. לישאנסקי כשהיה פצוע". מי שהלך קדימה, גם כשהוא היה
יכול להשאר מאחור, הוא גיבור. יש לספר על האנשים האלה.

אבל אני הגעתי לנקודה שאני כבר לא יכולה לעשות זאת. ואני רוצה לעשות
דברים אחרים. ואני מקוה שאעמוד בכך.

מבית היוצר

מאת שושנה שרירא

לפני שאני אומרת מאין באתי ומה עשיתי יש בדעתי להקדים ולספר מדוע ומתי התחלתי לכתוב סיפורים ורומנים לגדולים ולקטנים. כמוכן שיש כמה וכמה טעמים שלא אפרט כאן את כולם. אולם אחד מהם חשוב קשור במקרה שקראני בילדותי. ערב קיץ אחד של ירח מלא יצאתי בגפי, בתל-אביב הקטנה של שנות העשרים המאוחרות, לרחוב גאולה, הצפוני לרחוב מגורי, רחוב-הים, המכונה היום רח' הרב קוק, וראיתי מראה שהסעירני עד מאד. לאחר מכן כתבתי את סיפורי הקצר הראשון אשר על פי צורתו כונה לאחר מכן נובלה. משום מה נשאר עמי בכתובים עד היום הזה ולא הדפסתיו מעולם. אולי מחמת בישנות יתר. לא הראתיו לאיש ואתם הראשונים לשמע עליו. אגב, אין זה הסיפור עצמו אלא סיפור בתוך סיפור. הרחוב הנחסם על ידי רצועת חול וים, היה מנוש מוכה ירח. לא היתה בנמצא פינת צל כאילו נכחדו צללים מן העולם. איש לא היה ברחוב הקצר מלבדי ומלבד נערה צעירה שהתנהלה לפני כ"אניה בים". היא לבשה שמלת מלמלה שקופה ומתנפנפת וציפיתי שעוד מעט תרחף, תתעופף, משיקה שרווליה השקופים והרחבים עד מרפקיה ותצנח לתוך הים ואני אחריה, בלא מעצור. אך משום מה התקדמה הנערה בכבדות לאה, מרותקת לאדמה. ולמרות יופיה המרהיב היתה בה ענגת נכאים. הרגלים, השפלתי עיני אל רגליה וראיתי האחת מעוקמת, מעוותת ונגררת עמה כמעט כמהופכה. וכפה שמוטה כלפי מעלה כאילו ביקשה להלך דווקא בזו הפגומה על חלקת השמים הלומי הסהר. נרגעתי, לא אמשך בקסמיה אל מצולות הים. ויחד עם זאת תקפני צער רב שלא ידעתי כמותו, שעד אז טעמתי רק צערי שלא ועתה לפתע שגייתי בצערם של אחרים, ובשל אחרים ולא בשלי או במקורבים לי. אמרתי בלבי: "זו לא תרקוד, לא תחולל, לא תחליק, לא תרוץ, לא תהלך" הלוך וטפוף" ולא תכעס כי זו הנאה, תשאר פגומה כל ימי חייה". לאחר מכן למדה אתי בכתה ילדה ששתי רגליה פגומות מלידה אולם אז כבר נחרדתי פחות. בגרתי. אבל בראשונה לא ידעתי לכלוא עגמת-נפשי בלבי. ביקשתי לומר איכשהו מה גדול העצב על ליקוי, על פגימה ביופי שלא באשמת היפה, על אבדן חרות-התנועה היפה, הריחוף הנאה. האבחר שיר על עצב הזולת על צערה-העולם? כי באותם הימים התחלתי לחבר שירים. (עורך הוצאת "אמנות" מר "סמיאטיצקי" פירסם אחד משיריי בעתון-ילדים). ניסיתי ולא עלה בידי לומר בשיר שכאבי עמה עושה אותי לחלק מהעולם-המרגיש, נופך מצערו של עולם. ניסיתי אף להמחיש

כאבי בנגינה בכינור ואף כי טרחתי למהול צערי ביגונו של המלחין העליתי חרט בידי. חזרתי למלים וחיברתי שיר-בפרוזה, ניסיתי כוחי וזו דרכי מאז, פרוזה פיוטית. וזאת כי את השיר אהבתי ויראתי. ביחוד לאחר מעשה שהיה: בגיל שמונה הוזמנתי יחד עם הורי למסיבת-תה לביתו של המשורר ח. נ. ביאליק שחזר מרומא, בירת איטליה. הכל דממו ביראת-כבוד ורק הוא סיפר על כנסית-עצמות יבשות שראה שם במו עיניו. לאחר ששמעתי את המשורר מתאר מרתף של מטר ובו צרים הנזירים, מעצמות חבריהם שמתו זה מכבר, ויבשו ציצים ופרחים לבנים לא משו פרחים אלה מזכרוני. כבשתי בלבי התפעלותו של הפיטן ממעשה יצירה שאינו בוחל בחומר וכשבגרתי נסעתי לרומא לראותו. ציצי עצמות אלה וחרדת פליאתו של משורר, הדגימו בעיני מה שאיני מסוגלת לעשות במלים. בשיר. יראתי את השיר שכגודל יופיו גודל החלחלה שבו. ואז הקלתי על עצמי ופניתי לשירים בפרוזה. כאילו הועם בכך ברק הלווין של אותם פרחים וציצים. אולם כדי שאוכל לשאת את העצב אני מנסה פה ושם למהול בסיפור מעט צחוק, מעט בדיחות-הדעת הקרוי בלועזית הומור. והרי דוגמא קטנה משלי: לפני סיימי חוק לימודי באוניברסיטת לונדון בלשון וספרות בסוף שנות השלושים התחלתי לשלוח סיפורים קטנים אל המשורר יצחק למדן עורך הירחון "גליונות". הם היו קצרים מאד, עגומים וגם קצת מצחיקים. ושוב משהו שלא נדפס: ליל חורף אחד קר, הרבה אחרי חצות ובסערת סגריר שמעתי מרחוק נגינת כינור. הבחנתי מיד במנגינה שהיא "התקווה". מי מנגן לי, צעירה מארץ-ישראל, בבירה צפונית של גויים הקרויה לונדון ויוצר עמי איזה קשר סמוי? משמע יהודי הוא המנגן, יהודי גלותי. ולא סתם יהודי אלא נפש-ציונית. היה הדבר מופלא, מעורר אהדה ויחד עם זאת מכמיר רחמים ומצחיק מאין כמוהו. כמו מסר ממני אל מי? ממנו אלי? ממני אליו. האם הוא יודע על קיומי? בודד היה וערטילאי עגום ומצחיק כאחד. וכי מי מנגן המנגן ציוני לאחר חצות באישון לילה? עד היום לא פענחתי תעלומה זו.

ועתה כמה פרטים על עצמי: נולדתי להורי פליטי מלחמה בעיר המעבר קוביליאקי שבפך קיוב בירת אוקראינה שברוסיה, בשנת 1917. יהודים לא אהבו להיוולד אחר המהפכה ברוסיה ולכן רשמו בתעודת הלידה כי נולדתי בעיר אוסטרה שבפולין. התנסיתי בעוללות הפרעות וכל משפחתנו הוצבה בא'טומיר אל הקיר על מנת להיירות ורק בדרך נס ניצלנו. ארצה עליתי עם משפחתי בגיל שמונה בשנת 1925. אולם עלי להקדים ולומר שעליית משפחתי ארצה קדמה כמאה שנים לעלייתי. סביבי לבית ברוך עלה בפקודת הרבי לארץ-ישראל בראשית המאה ה"ט לעיר הקודש צפת לפני הרעש והמגפה הגדולה שם. אולי משום שהיה מצאצאי ר' יוחנן הסנדלר חיפש קבר אבותיו במירון שבגליל? רמזי גאולה ומשיח נפוצו אז בתפוצות הגולה וחסידיהם זנתו משפחותיהם בגולת רוסיה ופולין ועלו ארצה להכין הקרקע לפעמי המשיח. בשש-עשרה שנות התגוררותי בקרית-הצירים בצפת חיפשתי את קברו של אבי-אבותי בבית העלמין העתיק והנספים נקברו כנראה בקבר אחים ולא נשאר להם זכר. אף על פי כן יש בידי זכר. שרד בידי גביע כסף מעוין ששלה

סב סבי מצפת לבנו בגולה עם כתובת עברית "לבני יקירי משולם נתן ברוך מעיר
 הקודש צפת תובב"א". הגביע הוחזר ארצה על ידי אבי שבא לפני מלחמת העולם
 הראשונה בשנת 1913 ארצה כסטודנט, כמאה שנים אחר עליית אביי-סבו. הוא
 עבר את הארץ לאורכה ולרחבה ברגל וכיוון שהיה אספן של סיפורי-ישרייעם,
 אגדות ומנגינות-עם (נמנה על המשלחת לאתנוגרפיה בראשות מחבר "הדיבוק"
 אנסקי ולפי עדות הנשיא שז"ר, חברו ללימודים במכון ליהדות מיסודו של הברון
 גיטבורג בפטורגראד, גילה את אגדת "הדיבוק", מסרה לאנסקי ועל פיה חיבר
 את מחזהו (הנודע) חזר לגולה ובכליו משירי "השומר", מזרח ותימן וממנהגי
 היהודים בחגים ובמועדים אף בחלב שבסוריה ובלבנון. אני החזרתי הגביע לצפת.
 בביתי ספגתי אהבה עזה למקרא. להיסטוריה הישראלית הקדומה והמאוחרת
 לסיפור היהודי הספוג הרבה הרבה דמיון-יוצר, לנוף הארץ ולאדם בארץ.
 עם שובי ארצה מאנגליה בערב מלחמת העולם השנייה עבדתי כעתונאית "בהבוקר"
 השתתפתי בסיפור, בכתבה, בבקורות-ספרות-ותיאטרון ברוב עתוני הארץ, ירחוניה,
 קבציה הספרותיים והוצאותיה. ספריי: "היאור הירוק", סיפורים, הוצאת מ. ניומן
 1947; "לחם האוהבים", על תקופת מלחמת השחרור, רומן, הוצאת "דביר" 1950,
 זכה בפרס קסל מיסודם של יהודי מקסיקו; "שערי עזה", על תקופת מלחמת קדש,
 רומן, הוצאת עם עובד 1950, זכה בפרס אוסישקין; "בזכות עצי התאנה", סיפורי
 צפת, עם ציורים, מאת אישי מר אריאל כהן, הוצאת "עקד" 1971; "למי למי למי",
 סדרת דן חסכן, "ע סעובד" 1972; "אלמני הקש הצהובים", מסיפורי תל-אביב —
 מוקדש לעיר במלאת לה שבעים שנה, הוצאת "יחדיו" 1979. ערכתי חוברת
 "אודים", מיומני ומשירי ילדי טהראן מתורגמים מאידיש. תרגומים מאנגלית:
 "אהבה וגאווה" לג'ין אוסטין, הוצאת מ. ניומן. ו"נתיבים בתוהו" לז'ימס האגלי.
 ערך שלי מופיע ב"מי ומי בספרות העולם" לאוניברסיטה קאמברידג', אנגליה.

תיקון טעות

בחוברת ד' מ"ח במאמר: **חלום הלימודים בקהיר**,
 נדפס השם: יפתח חביב וצריך להיות: יפרח חביב.

עם המחבר הסליחה.

עיון ומחקר

שני תרגומים לספר אחד*

(על הכד העתיק מאת א. ל. שטראוס)

בתרגומו השני של דן פגיס)

מאת מנחם רגב

משהו על מהות התרגום

אריה לודוויג שטראוס ידוע כמחבר ספר המסות 'בדרכי הספרות' (בעריכת טוביה ריבנר) שיצא ב-1957. מה שפחות ידוע הוא ששנתיים לאחר עלותו ארצה מגרמניה, ב-1936, פירסם בהוצאת שוקן בברלין קובץ של מעשיות מקוריות לילדים בשם "חוט קיסמי העפיפון". הקובץ הכיל אחת-עשרה מעשיות. בשנת 1960 תורגמו תשע מהן ע"י דן פגיס וראו אור בהוצאת 'ספרית פועלים' בשם הכד העתיק. היה זה תרגום טוב וקריא. אולם 26 שנים לאחר מכן החליט פגיס לבדוק את התרגום מחדש, והכניס עשרות שינויים בטקסט. הספר יצא באותה הוצאה בשנת 1986.

עפ"י מילון אבן-שושן 'לתרגם' פירושו: "העתיק מלשון אל לשון, מסר בלשון אחת (בדיוק או בקירוב) את תוכנם של הדברים שנאמרו או נכתבו בלשון אחרת". הגדרה זו היא דוגמא לכך עד כמה קצרה ידו של המילונאי בתיאור תחום כה מורכב כתרגום. שהרי "העברת התוכן" היא היסוד הפחות-קשה (ואולי הוא גם פחות חשוב בטקסטים מסוימים) במלאכת התרגום.

תרגום טוב צריך אכן להעביר 'תוכן', אך הרבה יותר הוא חייב להעביר מסרים, אווירה, דברים שבין השורות וכיו"ב.

מתרגם טוב אינו בעל מלאכה אלא אומן-יוצר. אלא שבמקרה זה הוא יוצר **שכובל עצמו מדעת אל הכוונות המשוערות** של הסופר או המשורר שאת יצירתו הוא מתרגם. המתרגם האומן מביא אתו אל התרגום ידיעה עמוקה בלשון היצירה המיתרגמת, ובלשון שאליה הוא רוצה לתרגם אותה.

* אריה ל. שטראוס, הכד העתיק, תורגם מחדש בידי דן פגיס, איורים: גד אולמן, ספרית פועלים 1986.

הוא מביא אתו רגישות מיוחדת לניואנסים השונים של הלשון המיוחדת. סוג ספרותי (שיר, סיפור, מאמר), והמיוחדת ליוצר שאת יצירתו הוא מתרגם. בשנים האחרונות אנו זוכים לתרגום מחודש של ספרי ילדים רבים. הסיבה לכך היא התפתחותה המהירה של הלשון העברית המודרנית מאז ראשית המאה ועד ימינו. כאן נוסף איפוא עוד טעם: התרגום הישן, אפילו אם היה טוב לזמנו, כד, למשל, תורגמו מחדש ספרי סטיבנסון, וורן, ג'רום ורבים אחרים. המסגרת אינה מאפשרת לנו לדון בפרוטרוט על מהות השינויים וחשיבותם, שתפק איפוא בהבאת דוגמאות אחדות*.

א. ארבעה תרגומים לאותו קטע מתוך הלב מאת א. דאמיצ'יס. (יצא לאור באיטליה בשנת 1886).

● הסופר הפלורנטיני הקטן

הנער ביקר בכיתה הרביעית, אשר בבית הספר לעדה. נער פלורנטיני נאהב ונעים, כבן שתיים-עשרה שנה, שחור-שיער ולבן-פנים, והוא בן בכור לפקיד מסילת-הברזל, אשר אכל לחמו במספנות, כי נפשות ביתו רבו ושכרו היה מעט.

[תרגום מ. מבשיץ] 1923

● הלבנר הקטן מפירנצה

הוא היה תלמיד המחלקה הרביעית בבית-הספר העממי. יליד פירנצה היה, נער יפה-תואר כבן שתיים-עשרה, שחור-שיער ולבן-פנים, בנו בכורו של פקיד בתחנת הרכבות, אב למשפחה גדולה, אשר בהשתכרו משכורת דלה הי חיי מחסור.

[ש. סקולסקי] 1958

● הלבנר הפלורנטיני הקטן

הנער ביקר בכיתה ד', נער פלורנטיני נחמד בן שתיים-עשרה, שחור-שיער ולבן-פנים, בן בכור לפקיד מסילת-הברזל המטופל במשפחה גדולה ומשכורתו מספקת אך בזוהק.

[א. בירמן] 1957

● הלבנר הקטן מפירנצה

הוא היה ילד נחמד מפירנצה, בן שתיים-עשרה, שחור-שיער ולבן-פנים, בן בכור במשפחה של פקיד בחברת הרכבות. משפחתו היתה גדולה ומשכורתו של האב היתה דלה, ולכן התפרנסו בזוהק והיו במצוקה תמיד.

[ג. שילוני] 1985

איננו עוסקים כאן במידת הנאמנות לשפת המקור, דבר חשוב לעצמו, אלא כיצד מתקבל התרגום אצל הקורא, שאין לו שום ידיעה בשפת המקור. אגב: לגבי קוראים צעירים רבים כל ספר הוא "מקורי".

התרגום משקף את מצב הלשון, וכמובן את מידת כשרונו של המתרגם וידיעתו את שפת המקור, נציין לדוגמא איך הביאו ארבעה מתרגמים תוכן זהה :

1. אכל לחמו במסננות; 2. חי חיי מחסור; 3. ומשכורתו מספקת אך בדוחק;
4. ומשכורתו של האב היתה דלה, ולכן התפרנסו בדוחק והיו במצוקה תמיד.

עיון בדוגמא זאת מורה שתרגום אינו רק שאלה של אוצר מילים. אם ננתח את הדוגמא הזאת, ניווכח שכל תרגום יוצר אווירה משלו.

ב. השוואת שני תרגומים לקטע הפתיחה לספר המלך מתיא הראשון מאת י. קורצ'אק (יצא לאור ב-1923).

וכך היה המעשה...

הרופא אמר, כי אם המלך לא ישוב לאיתנו במשך שלושה ימים, יהא המצב רע מאד.

הרופא אמר כך :

— המלך חולה אנוש ואם במשך שלושה ימים לא יקום מחוליו, יהא המצב רע.

הכל התעצבו מאד אל לבם, וראש הוזירים הרכיב את משקפיו ושאל :

— ובכן מה יהא כשהמלך לא ישוב לאיתנו ?

[י. ליכטנבוים, 1933]

וכך זה היה...

הרופא אמר שיהיה רע מאד, אם המלך לא יבריא תוך שלושה ימים.

כך אמר הרופא :

"המלך חולה אנוש, ואם הוא לא יבריא תוך שלושה ימים, לא יהיה טוב".

הכל הצטערו מאד, וזקן השרים הרכיב את משקפיו ושאל :

"ובכן, מה יקרה אם המלך לא יבריא ?"

[ט. אורלב, 1979]

השוואה

מלה או צירוף מסויימים מעוררים אסוציאציות שונות. למשל : מה בין "לא ישוב לאיתנו", ובין "לא יבריא" ? מה בין "ראש הוזירים" ל"זקן השרים" ? מה בין "התעצבו" ל"הצטערו" ? לגבי המקור יש להניח שכל מתרגם קרא את הטקסט בצורה שונה. אך לגבי הקורא יוצר כל תרגום אווירה שונה.

שני תרגומיו של דן פגיס

בשונה מן הדוגמאות שהבאנו, כאן מדובר באותו מתרגם, שכעבור עשרים ושש שנה מגלה בתרגומו פגמים שהוא עמל לתקן אותם.

מתוך שפע השינויים המעניינים נביא דוגמאות מספר, שיש בהן כדי לייצג את גישתו הרצינית של המתרגם.

מה הם כיווני השינויים ?

- במקומות רבים הוחלפו מלים ארכאיות במלים מודרניות, פשוטות וברורות יותר.
- מתוך עיון מחודש במקור הגרמני גילה המתרגם שיבושים בתרגום הראשון, שאותם סילק בתרגום המחודש.
- יש מקומות, שמתוך נאמנות למקור, הם מסורבלים וכבדים, כאן לא היסט פגיס לשנות מבני משפטים, ולפרק משפטים מורכבים.
- בכמה מן המעשיות שולבו שירים, גם אלה תורגמו מחדש. כאן לא רק הוחלפו מילים, אלא לעתים שונו המשקל והקצב.

א. פגיס שינה שמותיהם של שניים מן הסיפורים

- "מסע הכלולות לשתוקיה" (1960) שונה ל"מסע החיזורים לארץ שתוקיה". (1986) התרגום הראשון הוא מדויק יותר, אך השני משמעותי ומתאים הרבה יותר לתוכנו של הסיפור.
- "חוט הקסם" (1960) שונה ל"חוט קסמי העפיפון" (1986). התרגום החדש הוא המדויק והנאמן למקור.
- מכאן ניתן ללמוד שגישת המתרגם לא היתה דוגמתית, הוא עסק בכל נושא בנפרד, וחשב בעת ובעונה אחת על תרגום נכון ומדויק ועל קהל הקוראים הפוטנציאלי.

ב. מלשון "גבוהה" או ארכאות ללשון מודרנית, בהירה וקריאה

- מתוך: "העץ שידע לרוץ":
  - מה לי איצטרובל זה ? — למה לי איצטרובל זה ?
  - ותפסו — ותפס אותו
- מתוך: "הכד העתיק":
  - הבה נקום — נקום
  - תכופות — לעתים קרובות
  - מעטר — מקשט
- מתוך: "חוט הקסם" (ששונה ל"חוט קסמי העפיפון"):
  - ולא חשב אלא על דובדבנים — ורק על דובדבנים חשב
  - איחז את האנקול שבקצה החוט באזרתו — את הוו תקע באזרתו
- מתוך: מסע הכלולות לשתוקיה (ששונה ל"מסע החיזור לארץ שתוקיה"):
  - שמא — אולי
  - עם הנסיכה שלכם.
  - והייתי רוצה לשאת את הנסיכה שלכם — והייתי רוצה להתחתן

מתוך: "יום ולילה":

● השמש היתה האם, הירח, האב, הכוכבים היו הילדים — השמש היתה אמא, הירח אבא והכוכבים היו הילדים.

הערות: בעניין פשוט הטקסט היה לי עקבי ביותר, והוא עשה זאת במקומות רבים. ברור שלמילים: הבה נקום, ותפסו, אנקול — יש צליל ארכאי, ולכן שינה אותן. בעניין זה היה קיצוני: לא ברור לי, למשל, מדוע החליף את 'תכופות' ב'לעתיים קרובות'.

השינוי האחרון שהבאנו מורה על התייחסות אמיתית לילד המאזין והקורא: יש הרבה יותר חמימות וקירבה במלים **אבא ואמא**, מאשר ב**אב ואם**.

ג. שינויים תחביריים

מתוך: "יום ולילה":

ואף על פי כן: יום יבוא וכולם ייפגשו. יהיה זה היום היפה ביותר. השמש, הירח והכוכבים יזהרו אז כולם גם יחד.

● אך פעם, אם ייפגשו בכל זאת, יהיה זה היום היפה ביותר. בעת ובעונה אחת יתנו אז את אורם השמש, הירח והכוכבים.

הערות: בתרגום הראשון היתה נאמנות רבה יותר למקור, אלא שנאמנות זו עשתה את הקטע למסורבל. ולכן במקום להתחיל בתיאור זמן (בעת ובעונה אחת) כפי שנעשה בתרגום הראשון; הרי בתרגום השני הוא מתחיל בנושא (השמש, הירח והכוכבים). במקום "בעת ובעונה אחת", המדויק יותר מבחינת המסר הסיפורי בא "כולם גם יחד", שהוא יותר ברור ומובן.

מתוך: "הכד העתיק":

האב ובנו שיפשו את עיניהם כמתעוררים מחלום, וירוחם אמר למנחם: 'נקום ונחזור הביתה! אבל כשקמו וחיפשו את הפתח, ראו שכלי העבודה המונחים לפניהם על הרצפה הם הם כלי עבודתו של ירוחם עצמו, ואז הבינו שהאומן המת ישב ועבד באובנים של ירוחם, ושאלו הן הנביא הוביל אותם חזרה אל ביתם שלהם.

● האב ובנו שיפשו את עיניהם כמתעוררים, וירחמיאל אמר למנחם: 'הבה נקום ונחזור לביתנו'. אבל כשקמו והסתכלו סביבם כדי למצוא את הפתח, ראו כי כלי עבודתו של ירחמיאל הם שהיו מונחים לפניו; ליד אובניו של ירחמיאל ישב האומן המת, ואל ביתם שלהם החזירם אליהו.

הערות: במקום השם 'ירחמיאל' שיש לו קונטאציה של בטלנות, בחר המתרגם בשם ארכאי מתאים יותר: 'ירוחם'. אבל מענין במיוחד הוא השינוי במשפט הארוך והמורכב. בתרגום החדש נוספו המלים "ואז הבינו" — דבר המבהיר את המתרחש.

הקטע, בתרגום הראשון, מסתיים במשפט: "ואל ביתם שלהם החזירים אליהו" — משפט מסורבל שהוא תרגום מדויק של המקור. בתרגום החדש נבנה משפט חדש המתחיל בנושא: "ושאליהו הנביא הוביל אותם חזרה אל ביתם שלהם". כאן ויתר המתרגם על נקייו־ההבעה לטובת הבהירות ונקט בלשון דיבורית שאינה ספרותית כלל: "הוביל אותם חזרה".

חשיבותה של המלה באומנות

בדוגמאות מועטות מתוך רבות שהבאנו — ניכר יחסו הרציני של דן פגיס אל המלה. ואכן זו גישתו של משורר. מי שמכיר את שיריו, יודע כמה הם מלוטשים וכמה נבחרות ובדוקות מילותיהם. אחד הסיפורים היפים שבקובץ הזה "מסע החיזור לארץ שתוקיה". מה טיבה של ארץ זו?

"בני שתוקיה עצמם למדו בדבקות את אומנות השתיקה, ולא הצטרכו לספור את המילים שאמרו בכל יום; בלאו הכי לא עברו על המידה".

דן פגיס הוא מאלה ש"סופר את המלים" ובדק אותן בקפידה. במסה "חמישה פרקים ביסודות השירה" אומרת **לאה גולדברג**:

המלה היא החומר המסוכן ביותר לשימוש אמנותי, שכן היא חילונית יותר מאשר הצבע, השיש או צלילו של כלי־נגינה. אנו משתמשים במילים כדי לכתוב גם מכתב פרטי, כדי לשוחח עם ידיד, לרשום חשבון של כובסת וכן כדי לכתוב מאמר תעמולה בעתונות היומית. המלה בגלגולה השירי שומרת על כל גוניה החילוניים ועם זאת מתגלגלת ליצור אחר כביכול; משמעותה וצלילה היינו הך הם; הגיונה וצורה הגלוי והסמוי אחד הם. למלה בשיר תפקיד כפול של צבע וצליל; היא מציירת ומנגנת לפנינו בעת ובעונה אחת. היא מופשטת ואזורית יותר מן החומר של הצייר והפסל, אך מוחשית היא יותר בתארה את עולמנו הממשי או האמוציונאלי מאשר תנוי הנגינה.

והרי הדברים נכונים גם לגבי הפרוזה. התייחסותו הרצינית והמעמיקה של דן פגיס אל **המלה והמשפט** בשני תרגומיו לאותו ספר, יש בה כדי להורות לנו קניי מידה בהתייחסותנו לספרות בכלל, ולספרות־ילדים בפרט.

יש סיפורים שצומחים בעקבות הזנונים

(מסיפורי סבתא = סבא ישראליים)

לרגל הופעת ספרו של גרשון ברגסון "צחוק בין קמטים" סבס ונכדיהם בספרות הילדים העברית, בהוצאת "דביר".

מאת רות גפן-דותו

"אולי אתם מכירים את התמונות של הסבתות שיושבות על ספסל בגנה, או מתנדנדות בכורסה, מטפחת קשורה לראשן, והן סורגות גרבים? בכל ספר שאני פותח מצויירת סבתא כזאת, סבתא זקנה שמסתכלים בה וחושבים: 'יו! היא עוד מעט תמות!'"

יש לי סבתא שונה לגמרי ואני בטוח שיש המון ילדים שיש להם סבתות כמו שלי, היום החלטתי לספר על הסבתות כמו שלי... שידעו...". (ימימה אבידר-טשרנוביץ — סבתא בטרנינג — דבר לילדים, כרך נ"ה, חוב' 12, עמ' 406-407).

ואכן, עד שנות הארבעים והחמישים, בשנים שעד להקמת המדינה ובשנותיה הראשונות, היו רוב היצירות הספרותיות, סיפורים ושירים, בנושאי סבתא-סבא, מתארים אנשים זקנים מאד, שונים מאד, בלבושם, בשפתם, באורח חייהם. הם היו כמו מעולם אחר. קשה היה להבין ולתפוס כיצד היו הם הורי הורינו... גם, כשהספרים הם היו אמני המעשיה והסיפור...

למעשה, כמעט ולא היו אז, בארץ, סבתות וסבים. משפחה ארצישראלית, בת שלושה דורות, היתה חזון נפרץ. גם כשהיתה היא, לרוב, זקניה כמועתקים מעיירת מוצאם בגולת המזרח או המערב.

לדורי היה כמעט ודאי שדרכו של אדם עלי אדמות היא "לסיים ביה"ס, לעבוד, להתחתן, להביא ילדים לעולם, לדבר יידיש, להתפלל ולמות...". לילדים, בני דורי*, היו ללא ספק געגועים לסבתא-ולסבא. אולי, מפני שסיפרו עליהם מעט מדי. (האם התביישו בהם הורינו?!) אולי, מפני שגדלנו, כאן, כאמור, בלעדיהם. אולי משום שמה שמענו עליהם היה כוללני בנוסח של "מעשיות סבתא" ואפילו

* לי, דווקא היו סבתות. סבתות מאלה שציטטנו בראשית השימתנו: זקנות, סורגות.

"סבתא בישלה דיסה...". היו אלה מעשיות מעולם, זמן ומדינות הרחק-הרחק מעבר לים השגתנו.

מה רבים גם הסבתות והסבים שלא זכו לדעת ולהכיר את נכדיהם שנולדו וגדלו כאן, בארץ, כי הושמדו באימי השואה...

*

בשנות ה-60 החלו "צמוח" סיפורים ישראלים על סבתות וסבים מוכרים יותר. על הורינו, הסבתות והסבים של ילדינו. מעטים היו הסיפורים.

לרוב גם היו סיפורים לגיל הרך ולגן בלבד. רק בעת האחרונה, בחמש-שש השנים האחרונות החלו לצאת לאור יצירות על סבתות וסבים "צעירים" ברוחם ובהתנהגותם.

עם התרחבותן של המשפחות של ילידי הארץ, או של אלה שבאו אליה בצעי-רותם, החלה, במקביל, לצאת לאור ספרות על סבתות וסבים שייחודם בפעילותם. צעירים — שהזדקנו — תוך כדי בניין ארץ, חברה ועם, אנשים שזכו לראות בנים ובני-בנים ולחיות עמם. אלה הם סיפורים על אנשים מוכרים, שייחודם בזכרונם ובניסיון חייהם. הם היכולים לספר מזכרון אישי גם על אבא ואמא שהיו קטנים. גם על הקמת מדינת-ישראל ובנייתה, גם על מקום ובית שהצמיחו במו ידיהם. אלה הם סבתות וסבים המעניקים אהבה והבנה בשפת הנכדים והם הם הקשר, הגשר והשורש לבני בניהם השואלים לראשיתם של הדברים. הסיחה אף הקשר והגשר עם העבר האנושי של כל בית ובית בישראל של "אז" ו"היום" כאחד. הם גם האות שנעשינו עם "נורמלי".

בסקירתנו הפעם נביא מספר דוגמאות על יצירות כאלה, כאשר הראשונות בתור, יצירות לגיל הגן וראשית הקריאה.

בחירתנו הנה בראש ובראשונה עפ"י טיבם האמנותי ספרותי ורק לאחר מכן על מערכת קשרי האנוש, ה"שורשים" המסופרים בהם, ההכרות, ההבנה, הסובלנות בחרנו, יצירות אמניות — שהמסופר בהן יכול לקרות גם לך וגם לי.

מ. רות — המעיל של סבתאי — איורים יעקב עברי הוצ' "רשפים" תשמ"א — 1981. בספר זה** המחורז, מתגלה, בלשון מותנגנת ובהומור מערכת של יחסי אהבה והבנה בין סבתא עליה מעידה נכדתה: "לסבתא שלי מעיל ארוך ורחב, מעיל רך וחם. אין עוד מעיל כזה בעולם...". ואכן, מסתבר לנו, כי המעיל אינו רק רך וחם, אלא אף באמצעותו (של המעיל

1. ייחודו של ספר זה הוא גם בכך שהמאייר הנו בנה של המחברת ושניהם הקדישוהו לנכדה-האחיינית.
** ניתן לספרו כבר בגיל 4.

ושל הסיפורי כאחד) "הקור בורח הקור נעלם" — ולא רק הקור הפיסי, הו
במזג האויר, אלא גם הניכור והקור השורר לא־פעם בין אדם לחברו.
המעיל — בסיפורנו, הוא רק אמצעי ספרותי לביטוי הקשר החם, המבין והא
שבין סבתא לנכדה, קשר שבגלגולו של הסיפור, אף (באמצעות המעיל, כמ
מביאה סבתא מרפא למחלת נכדתה, שאיש לא ידע כיצד לרפאה, פרט, כמ
לסבתא שבהיות המצב חמור (מאד) ובהיותה כזאת "החושבת ומוצאת פתר
אכן מצאה עצה ותרופה".

ואכן, כאשר עטפה סבתא את נכדתה החולה במעיל שהיה בעל

"צוארון רך כמו פרוה של חתול

היד מסתתרת בתוך השרוול

ובכיס הפתיעה דובשנית וסוכריה" —

ויצאה עמה לטיול... והנה, הפלא ופלא,

"כאשר סבתא ורותי חזרו מהטיול

נפסק השעול".

אכן, מעיל־פלאים, שהוא רק של סבתא ושבאמצעותו ובתוכו (פשוטו כמש
נרקמת מערכת היחסים ההרמוניים והחמים שבין סבתא לנכדתה.

ימימה אבידור־טשרנוביץ, סבתא בטרנינג, ("דבר לילדים" כרך נ"ה, חוב' 12, עמ'
לימימה אבידור, כלת פרס ישראל, סידרת סיפורי סבתא*** — נכדים "ס
מדליקה". אמר נוני על סבתא שלו: זו סבתא הלובשת טרנינג המוצא חן
נכדתה (אחותו של גבורנו) ושאינה מבינה מדוע סבתא זקוקה לטרנינג — וממ
(אף מקבלת) אותו ממנה.

נוני, הנכד הצעיר, יודע שסבתא שלו וחברותיה זקוקות בהחלט לטרנינג
הן מתעמלות, כי סבתא שלו היתה אפילו בנבחרת כדור־סל והיא משחקת
ועל אף ששפתה לפעמים "שבתית" מדי (שכן היא אומרת ל"רכוס" במ
"לסגור" וכד') — נוני יודע ומבין שטרנינג וסבתא כשלו, תואמים זה
והוא קונה לה טרנינג יפהפה ליום ההולדת.
זהו סיפור קצרצר, חם, מלבב, מחוייך, המתאר בבהירות את הדמויות
אחותו, סבתא) — והוא אחד מתוך קובץ "סיפורי סבתא" (סדרת נוני) — ה
כך נאמר לנו, להופיע בקובץ סיפורים חדש מעטה של ימימה.

*

סיפור אחר מפרי עטה של ימימה אבידור, (ואף לצעירים שבחבורה, לילדי הו

*** כשם שספריה הראשונים — סיפורים לדנה ולרנה, ניקי השובב וכיו"ב — היו סיפורי
ואחיינה.

הוא: דובי של סבתא יוצא לצפון. בספרנו זה סבתא מעורבת מאד בעניני דיומא בארץ והמדינה והימים ימי ההפגזות על קרית-שמונה. סבתא, מאד מאד רוצה לצאת לקרית-שמונה, לעזור לתושביה בעיקר כדי לספר סיפורים לילדים השוהים ימים על לילות במקלטים. דובי, שהוא דובון צעצוע של סבתא, השומע את סבתא נאנחת ואומרת: "לולא הרגל שכואבת לי, הייתי נוסעת", מחליט כי הוא יכול להגיע לצפון בכוחות עצמו, כי סבתא אומרת שהמעשה חשוב ויש לבצעו. יוצא לו דובוננו להרפתקאה בין הכוכבים ו"במרכבת אור", הוא, אכן, מגיע ליעדו, משמח את הילדים במקלט שבעיר הצפונית, בסיפורים ו"קונצ'ים" ולבסוף, לאחר לילה ארוך מאד, כשחזר הביתה, נרדם עיף בפאתי הספה, וסבתא, שלא ידעה על מעלליו, כעסה מאד עד ש...

זהו סיפור דמיוני בו משוקעים גם אהבת ילדים באשר הם וגם סיפור על סבתא שהיא "מאד בענינים" ושל "דובי" המקשר-מגשר בין דור הראשונים, לדור הבנים והנכדים.

לגיל צעיר (ראשית-קריאה) הוא גם ספרה של יונה **ספר הצבים על ניר**. בספרה זה, מייחדת יונה ספר, בסגנון מאופק אך רהוט סיפור מופלא ועדין על סב ונכדו בקיבוץ "השמחים זה בחברת זה".

הסב ונכדו מבלים ביחד כחברים עת מספר הזקן לילד על עצמו כילד בעיירת מוצא (וכך אף שומע הילד ולומד להכיר את שורשיו של עצמו ואת סבו כילד בן גילו). הוא מספר לו על עצמו כחלוץ, וכבונה קיבוץ וגם את סיפורי המקרא.

"כשספא מספר, יודע יאיר שהדברים קרו והתרחשו ככה בדיוק... והוא מרגיש כאילו סבא נותן לו יד, דרך המלים. ושניהם יוצאים למסע הרפתקאות מרתק..."

ואכן, לא רק סיפורים ידע סבא לספר, אלא אף עיסוקים משותפים רבים, אחרים, היו לו עם נכדו, גם אוסף בולים, גם עבודה בגינה, גם היכרות עם צבא השמים ואגדות רבות אחרות, וכמובן, טיולים רבים ביחד.

"כמה טוב, חושב יאיר, שיש לי סבא היווע כל-כך הרבה, סבא הוא האיש הכיחכם, הוא יודע המון".

ואולם, לפתע, בלא כל אזהרה מוקדמת, חלה סבא מאד ונעשה משותק.

1. איורים טובים אלמליח, הוצ' ספרית פועלים תשמ"ב 1982. (יש לציין במיוחד את איורי הייחודיים של טובית אלמליח בספר זה, כאשר כל עמוד מעוטר בדובון וטביעת כף רגלו ומול כל עמוד טכסט).
2. בדרכה שלה, מביאה ימימה אבידו, וילדים קוראים, גם סיפורי-ילדותה, נעוריה ואגדות מהימים ש"בדרך למדינה" וימימה הראשונים — וכל זאת בספריה "באמת ז" — ספרית פועלים תשל"ח. ו"רכב אש", הוצ' ברונפמן תשל"ט. נסקרו על ידי ב"ספרות-ילדים ונוער", 1980.
3. צייר: רוני יצחקי, הוצ' הקה"מ תשמ"ו.

עיקרו של סיפורנו הנו בהתמודדותו של הנכד, יאיר, עם המחלה ועם בעיית סבא החולה. מתחילה הוא נרתע ממפגש. בורח, מתבייש, כועס, כואב ואינו מבין מדוע אבד לו כשרו של סבא להיות כפי שהיה בעבר, בהיותו בריא. לאט לאט, בעזרת גננת ומורה ובית תומך, הוא מתחיל, בדרכו שלו, לבנות מערכת יחסים חדשה ואוהבת (ובעיקר מקבלת) לסבא החולה.

"יאיר, שבתחילה נרתע היה מסבא, רוחץ ידיו ומנסה למחות כל מגע גופני אתו...". מגיע, בכוחות עצמו לכך ש"הוא חש שיותר לא איכפת לו שסבא נוגע בו...".

יאיר, הנכד, לא רק מקבל את עובדת החיים העצובה, אלא אף מנסה, בדרכו שלו, לתרום לשמחת סבא החולה, וזאת בכך שהוא מכין לו, לראש-השנה "את הברכה הכי יפה" שיכול היה לבצע "וצייר לו חצבים... המון חצבים... כי סבא שלו אוהב חצבים...".

הוא גם מתכנן, עם חברו הטוב, להביא לסבא, לחג, "חצב אמיתי מהגבעה...". סיפור יפהפה, הכתוב בעט רגיש ביותר, על ילד — שלדאבוננו אינו יחיד בהתיצבותו מול מחלת זיקנה של סבא אהוב. ילד שלמד, בלא מעט יסורים, תוך כדי דחיה ובריחה וחזרה — כי אהבה פירושה הערכה הדדית וכי בכוחו שלו, של ילד קטן, לעזור, לעודד, לשמח את זולתו במעשיו ויחסו המקבל.

זה ספר, שרצוי לקרוא אותו בצוותא (בכתות א' וב') ולשוחח עליו, ספר, שכדאי לקרוא במשפחה; ספר, העשוי לזרוע אור ולעזור לילדים לראות את עצמם ואת זולתם לא רק כמני שמקבלים ונהנים אלא גם כתורמים ועוזרים — וכי במערכת משפחתית וחברתית אוהבת — יכול גם ילד קטן להעניק מעצמו לזולתו.

*
"אירוי של רוני יצחקי, אותיות הדפוס הגדולות והמנוקדות, כל אלה ביחד הינם ספר שאסור להחמיצו."

*
המשותף לכל ספרינו הוא יחסי הגומלין שבין דור הסבתות והסבים לנכדיהם. חברות אמת הנוצרת בין אלה, שלכאורה, רחוקים הם. ה"שיחה" בין הזקנים לצעירים ובין הילדים לספרים היא מירקם אמנותי-ספרותי ייחודי, שבו אין ניגוד. בין הרך לימים לבא בימים, פרט לגיל ולניסיון החיים. בו, במרקם הנ"ל, גם ראי אל עצמנו ואל רגשותינו ופתיחות אל הבנת עצמנו באמצעות קשרינו, אהבתנו ויחסינו לזקנים שבחבורה. אם סבתא של נונו, ורותי, סבא של יאיר ואחרים הנם כפי שמסופר עליהם, הרי גם כאלה ודומים להם הנם הסבתות והסבים של כולנו... ספרים אלה, בנוסף להנאה האסתטית שעמהם, גם "תורמים" איפוא, להבנה וסובלנות בין-דורות. נושא, החשוב כשלעצמו גם אם מטרת הספרות, כשלעצמה, אינה זאת וכזאת.

חווית הקריאה

ברונו שולץ ודוד גרוסמן

מאת אסתר טרסי-גיא

כיצד קוראים?

הנה כך:

בעשרים וחמישה בחודש מאי 1980 (אני זוכר בדיוק את היום) קיבלתי כמתנת פרידה מאיילה את ספרו של ברונו שולץ 'חנויות קינמון'; בית המרפא בסימון שעון החולי. לא הכרתי את הספר לפני כן, ואפילו ברתעתי מן הצליל הגרמני של שם הסופר. אבל התחלתי לקרוא בו מיד, בעיקר בשל הנסיבות המרות שבהן ניתן לי, ובגלל הנותנת.

הנה, אחרי עשרה עמודים שכחתי את הנסיבות ואת איילה, וקראתי את הספר בגלל הספר. קראתי כמו שקוראים מכתב שהוגנב אלינו בדרך-לא-דרך; הודעה קטועה מאח שחשבנו שמת לפני שנים רבות. זה היה הספר הראשון בחיי שכאשר סיימתי לקרוא אותו, התחלתי מיד שוב, מן התחלה. ומאז — פעמים רבות כל-יכך! למשך חודשים ארוכים כלל לא הייתי זקוק לספר אחר. עבורי היה זה הספר, במשמעות שאליה נכסף ברונו עצמו, אותו "כרד עצום, מרשרש, תנ"ך נסער, אשר בין דפיו מהלכת רוח המעלעלת בו כבשושנה ענקית, מתפוררת —" ואני קראתי בו כמו שראוי, בדמה לי, לקרוא במכתב אסופי שכזה: מתוך הבנה שמה שמופיע על הנייר חשוב פחות מהמשכי הדפים שנתלשו ואבדו; מאלה שאסור היה לכתבם במפורש, מחשש שמה יפלו לידיים הלא בכונות...

ועשיתי מה שלא עשיתי מזה שנים, מאז ילדותי: התחלתי להעתיק לעצמי שורות וקטעים למחברת, כדי להיטיב ולזכור. כדי לחוש את המלים ניגרות מתוך העט שלי ונקוות בדף שלי. ובמסגרת הראשון וכתבתי, כמובן, את דבר העדות העקיפה שהעיד על עצמו, שהוא היה אחד מאלה שאלוהים העביר את ידו על פניהם בשנתם, כך שהם יודעים מה שאינם יודעים, מתמלאים השערות וניחושים, ומעל עפעפיהם המורדים חולפות השתקפויות של עולמות רחוקים... (דוד גרוסמן "עיני ערך אהבה" הוצ' הקה"מ כתר: עמ' 88-89).

אבל כך קוראים בתנאי, שהצירה היא גדולה, כשהקורא מתונן וכשעוטי הקריאה (גילו של הקורא) מתאים. מתוך סקרנות הלכתי לספרייה ומצאתי בה את 'חנויות קינמון' של ברונו שולץ במקור, כלומר בפולנית. שיחק לי המול ומצאתי אף אצל שולץ קטע המתאר את התרשמותו מספר. הנה הקטע:

ברונו שולץ : חנויות קינמון (מתוך "פרוזה" הוצ' Justyt, עמ' 171)

רכון על הספר, עם הפנים בוערים כקשת, דלקתי חרש מאכסטזה אחת לשניה. שקוע בקריאה, שכחתי על ארוחת צהרים. — — —

וכשבערב, מחייך באושר, החבאתי את הספר במגירה העמוקה ביותר וכיסיתי אותה לשם הסוואה בעוד ספרים אחדים, נדמה היה לי, שאת השחר אני משכיב במגירה, שחר שמדי פעם נדלק מעצמו ומפציע דרך כל הלהבות והארגמן, וחוזר חלילה ולא רוצה להיגמר. כמה אדיש גהיתי לגבי כל הספרים האחרים!

שכן ספרים משולים למאורים. כל אחד מהם יש לו רגע משלו, כשהוא עולה כפניקס בצעקה, דלוק לאורך כל עמודיו.

בעבור רגע אחד זה אנו אוהבים אותם אחר כך, למרות שאו הם כבר אינם אלא אפר. ברגשי אכזבה מרים אנו נודדים אחר כך בין הדפים שהתקררו ומזויזים וכמו במחזרות את הנוסחאות המתות שלהם.

(תרגמה מן הספר : אסתר טרסי)

שתי עדויות מקריאה, אבל הראשונה היא משל אדם מבוגר (דוד גרוסמן) והשניה — של ילד (ברונו שולץ). והדומה — יכולתו של תקורא להיכנס, כביכול, לתוך הספר ודרכו לחיות חיים אחרים, בהם פרי רוחו של הסופר.

דמויות

לזכרם של מינה מינצר יערי וזן פגיס

ביום 16.4.86 הלכה לעולמה המשוררת מירה מינצר יערי ונטמנה בקיבוצה מרחביה. לילדת 1940, מורה ומשוררת ששיריה לילדים הצטיינו במקוריות, ברגישות ובליריות מיוחדת במינה. פרסמה ארבעה ספרי שירה לילדים.

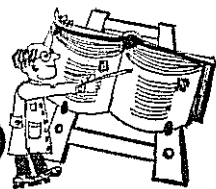
1. מי שנשאר עם עצמו הוא כבר לא לבד ;
2. אם לא יהיה יותר על מה לכתוב מה בכלל ישאר ;
3. מתחיל בקצה ונגמר בסוף ;
4. אולי רק אני מבין אותי ויש לי זמן אלי ;

וכן שני ספרי שירה למבוגרים.

ביום 29.6.86, הלך לעולמו זן פגיס, משורר עברי לגדולים ולקטנים, נולד בשנת 1930 בבוקובינה. בילדותו ספג חינוך ציוני עברי, אך מלחמת העולם השניה קטעה את מסלול חייו והוא נכלא במחנות ריכוז נאציים. עלה ב-1947, נתחנך במרחביה, למד בסמינר הקיבוצים, ובאוניברסיטה העברית. לאחר שנות עבודה בהוראה נתמנה למרצה בספרות עברית ואחר כך לפרופסור, באוניברסיטה העברית. פירסם שירים לילדים ולגדולים. ספר השירה לקטנים: 'הביצה שהתחפשה'. תרגם פעמיים את הכד העתיק לא. ל. שטראוס (ב-1961 וב-1986).

מערכת "ספרות ילדים ונוער" דואבת על כשרונות שנקטפו בדמי ימיהם ומשתתפת בצער המשפחות ובאבלן.

דברי הערכה מפורטים יפורסמו בחוברת הבאה.

היקטפות והשתקפותה בשיר לילדים¹

מאת ירדנה הדס

לבצנה זקופה מביטה היא אל-על
ובאור הכותרת טובלת.
 ומריע הים ולוחש לה הגל:
את יפה, את יפה, חבצלת.

בא קוטף וקטפה, נשאה לערים,
 הביאה אל הבית פנימה.
מה יפים פרחי אלול הצחורים
 בידה הלבנה של אמא.

באמצעות תוארים, יוצרת המשוררת
 עולם צחור וזך: "בהירים", "לא יעיב",
 "לבנה", "באור הכותרת טובלת", "פרחי
 אלול הצחורים", "ידה הלבנה של אמא"
 ובהכרח מגוייס לשם כך **חוש הראייה**:

הטרגיות שבהיקטפות, הפרידה המוח-
 לטת, בהיעקרות ממקור החיות — היא
 אחד המוטיבים החוזרים בשירתה הקא-
 נונית של לאה גולדברג. ברבים משיריה
 נלווה לנושא זה רעיון **ההשתקפות**:
 ובודאי שיש לייחד לענין זה מחקרים
 מקיפים. אולם הבה נתבונן בו הפעם,
 בהופיעו בשיר הקטן, המתאר את קורר-
 תיה של **חבצלת החוף**:

בהירים וגבוהים השחקים באלול
 וענן **לא יעיב** את התכלת.
 מול צנת הגלים, על החוף התלול
 את **עיניה פקחה חבצלת.**

1. על שירה של לאה גולדברג, "חבצלת החוף".
 שיר זה מוגש, בד"כ, לבני כתות הביניים
 בביה"ס היסודי. ראה, למשל, מקומו ב"מק-
 ראות ישראל" לכתה ז', "מסדה", עמ' 66.
2. כנגד חוסר-המנוח, הנובע מן ההיעקרות וה-
 הישתלות מחדש, אותו מכנה המשוררת "זה
 הכאב של שתי המולדות" — מופיעה דמותם
 של "עצי זית" (ראה השיר הנושא שם זה),
 אשר ייעמדו בניסיון השרב / ובאו בסוד
 הסער — / וכנצח ניצבו במורד / הגבעה... /
 זו איפוא השיבה הטובה!..."
3. צירוף זה מגיע לשיאו האלגי ב"משירי הנחל",
 "הילדה שרה לנחל" — "לאן הוא נושא את
 פני הקטנים / מדוע הוא קורע את עיני ו"
 על אהבתה המיוחדת לפרחים הלבנים אפשר
 לעמוד גם באמצעות שיר היקינטון. "ומחר
 נצא כולנו אל הגן / ונראה שם את הפרח
 הלבן" (שהלבנה היא שדאגה לו).
5. יש בשיר גם תחושה (צנה) ושמע (קולות):
 הים מריע, הגל לוחש). אך הריכוזות ניתנת
 לחוש הראייה, המאפשר את ההשתקפות.

אינה סוטה ממסלול התמציתי מאוד. החבצלת "פקחה עיניה" לראשונה במ"קום היוולדה. היא פעילה ביותר: "פקחה", מביטה" — אך המראות שנגלו לה אינם מפורטים.

באמצעות ארגון של המלים המתארות את החבצלת וסביבתה (הנגלית לה לראשונה), יוצרת המשוררת תואם ראשון בשיר:

— "בהירים וגבוהים השחקים באלול"
 ↓ ↓ ↓
 — "לבנה וזקופה מביטה היא אל-על" אל-על.

המציף אותה, הענן הנמוע מלהעיב, הקר טף ש"קטפה" ו"נשאה" ו"הביאה", אמא המחזיקה בה) **ולהערכתם אותה** (הים, הגל, המשוררת עצמה).

ההיקטפות, ההילקחות **לערים**, האלם של הנעקרת ממקומה, סגירותה של הסביבה החדשה ("ערים", "הבית פנימה", "ביד") — על כל אלה אין המשוררת מתירה לעצמה לומר דבר: האלם, שנגזר על החבצלת, מוחלט. השחקים הבהירים והגבוהים, החוף התלול — כל אלה אבדו לה לתמיד — אך אין כאן טראגיות, למרבה הפלא.

באמצעות התמונה, המצויירת במלים, יוצרת לאה גולדברג הרמוניה חדשה. תואם שני וחדש.

החולש על שירנו: התכלת אינה מועכת. השחקים הבהירים. החבצלת פקוחת עיניים. היא מביטה אל על וטובלת באור. הים והגל — הצופים ביפיה, מכריזים על כך. גם לאחר היקטפותה, מצהירה המרשורת, בקריאת התפעלות, כי פרחי אלול הצחורים יפים בידה "הלבנה של אמא". המשוררת יוצרת תחושת שלמות בשני בתיו הראשונים של השיר. לשם כך,

יחסי הגומלים שבין הפרח ("היא") לבין השחקים מקבלים משנה חוזק באמצעות המצלול האליטרטיבי ("אלול" — "אל-על").

אולם אל תוכו של תואם זה, כמעט בלא הרגש בכך, מתגנבת נימה שניה, נוספת, חרישית. זו אינה נאמרת, אלא מובעת ע"י היעדרם:

החבצלת אמנם "עיניה פקחה", אך הרואים, והמגיבים על המראה, הם אחרים. הם גדולים וחזקים ממנה (הים והגל).

כאן כבר מתבשרת אחריתה של החבצלת. היא פאסיבית, אילמת, נתונה לחסדי די אחרים, **אובייקט למעשיהם בה** (האור

"וייקבר בעריגלעד" העיון במדרש ובאגדה, המתייחסים אל לשון-הריבוי במקרהו של השופט המת, יוכל להוסיף נופך של העמקה להתייחסות של אחריתה של החבצלת.

6. המדקדק יוכל להשוות השימוש בביטוי ערים כאן (והרי הקוסף "לקחה" לבית אחד, המצוי בעיר אחת, ונתנה לאם אחת...) — לביטוי המספר על קבורת יפתח (שופטים, י"ב, 7):

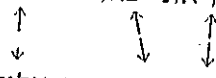
הדבר נעשה באמצעות המצלול :

תיבת מה חוזרת כאן שלוש פעמים :
 תחילה היא מופיעה במסגרת הביטוי
 "הבית פנימה", שמשמעותו, אמנם, סגיר
 רות ו"גלות" (לגבי החבצלת), אך גם
 (על דרך האסוציאציה) — חוס ואהבה.
 ומיד היא הופכת לחלק מהביטוי של
 התפעלות למראה — יפיי החבצלת (מה
 יפים...). ותיכף לאחר מכן היא מהדהדת
 במלה, ש"יידה" סוגרת על השיר ועל
 החבצלת גם יחד : **אמא**.

החבצלת הקטופה נראית לפתע מוגנת,
 אהודה, במקומה (השני) הראוי לה !
 תאם זה בא לידי ביטוי גם באמצעות
 הצבע :

השיר נפתח **בבהירותם** של השחקים,
 שתחת חסותם פקחה החבצלת עיניה
 לראשונה — ומסתיים בידה **הלבנה** של
 אמא, שברשותה היא מצויה כעת.
 יתר על כן, תאם מוחלט קיים בין
 פרחי אלול ("הצחורים") ל"ייד **הלבנה**"
 המחזיקה בהם לטובתם (הם **יפים** בה).
 עניין היופי הנתון "בשביה" אינו
 טראגי איפוא.
 בדומה לכך, השתקפותה של "חתיכה
 של שמנים" ב"שוללית שברחוב" — "מציי
 אה" של ממש, בשיר הנושא שם זה.
 אין היופי המשתקף במים, נמצא סובל
 או נפסד. המשוררת "מצהירה" על כך
 בדרך החזרה על התואר **יפה** :

בבית ב' : "את יפה, את יפה, חבצלת".

בבית ג' : "מה יפים פרחי אלול הצחורים".

בהם באה לידי ביטוי השתקפותה של
 ההיקטפות מן המולדת האחת וההסתג
 לות אל השנייה גם יחד.

זכור, כי מה שאירע לחבצלת — קרה
 גם למשוררת עצמה, ומשבאה אל ביתנו
 פנימה — יפו פרחי שירתה מאוד, שכן

7. ראה את השיר "מציאה" מאת לאה גולדברג,
 "מה עושות האיילות".
8. ראה בשירה "ארן" את הפנייה אל הארניים :
 "...אתכם אני נשתלתי פעמים
 ושרשי בשני נופים שונים".

המשוררת נותנת ביטוי ל"כאב של שתי המר
 לדות", אותו יודעות "רק צפרי מסע" —
 כשהן תלויות בין ארץ ושמים" — אך היא
 אף קובעת : "נשתלתי".

במבט ראשון

מאת ג. ב.

לכיתות נמוכות

מעשה שקרה ומותח נורא, כתב: אמיר בנימין, צייר: אבי כץ, כתר לי 1985.

פרה במשקו של איכר הקשתה להמליט, והאיכר הבהיל רופא-חיות. זהו ה"מעשה שקרה ומותח נורא".

השם הדראמטי אינו הכרחי, המלטה של פרה אינה מקרה יוצא דופן, להיפך, זהו מעשה של יום-יום, ולא חשתי בסיפור מה פה "מותח נורא", אפילו הבהלת רופא בלילה אינה עילה למתיחות "נוראה".

וכבר תואר "מקרה" דומה ברוח-טובה ובהומור קליל ללא דרמטיות מנותחת. החריזה מעורבת, לסירוגין אב אב; אא בב/, ובשני עמודים רק אא. האיורים תואמים את התיבה שבכותרת "נורא", אבל אין טעם לאייר סיפור לילדים, בציורים מבעיתים, המאייר התכוון אולי להבליט את ההבדל שבין ההתחלה לבין סופו של הסיפור ולכן סיים בפנים צוחקות, אך ביטוי לדאגה בראשית הסיפור אינו דווקא בפנים זועקות.

מיריק שני, פרפר, ציורים: כרמית גלעדי, הקבוץ המאוחד תשמ"ו.

התוכן של הסיפור פשוט בתכלית — פרפר ובת-פרפר נפגשו, עופפו נרדמו ונעלמו. נשארה אחריהם ביצה. מכאן ואילך המחזוריות של חיי הפרפר, ביצה, זחל גולם פרפר, ובת-פרפר ושוב ביצה.

את תהליך המחזור, ופירוט על כל אחת מתקופות ההווייה של הפרפר, מספרת מיריק שניר בלשון גבוהה במקצת — "הצטנפו", "עלילות", "לא חיכה אף דק" "תפח", "התפקע", "לאה מלעיסה", אך המאזין לא יתקשה להבין את המסופר וממילא את התהליך, ואם ייתקל הקורא בקושי כלשהו הרי הציורים יהיו לו לעזר בהבנת המסופר.

גם אם הספר לא חובר למטרות לימודיות, הרי הוא דידקטי ומלמד פרק במדעי הטבע.

אברהם חלפי, שבעה גמדים ועוד שירי ילדים, ציור: יעקב גוטמן,
הקיבוץ המאוחד תשמ"ו.

הספר מורכב.

אפשר להצביע על ארבעה חלקים בו.

1. שירים לילדים — שרבים כמוהם הן מבחינת הנושאים והן מבחינת הרמה.
2. שירים לילדים שכמוהם כותבים ילדים בבית-ספר יסודי.
3. הפרק "אברהם-חלפי של-הילדים" שמתוכו מתברר שאריאל "זוכר את חלפי לדי מאז שהייתי תינוק", ויש כאן חידוש... תינוקות זוכרים את שהתהווה בינקותם.
4. הציורים של גוטמן.

מכל ארבעת החלקים אהבתי את החלק הרביעי ונראה לי שגם ילדים ייהנו מן הציורים שבפרק זה.

דומה שכתובת הפרק השלישי היה צורך נפשי לבני-המשפחה, שרצו להנציח את שמו של חלפי. אך ילדים שהם נמעני הספר לא ימצאו עניין בפרטים הביוגרפיים שבפרק זה ולא ימצאו עניין ב"מכשפה" או ב"הוצמך" אף כי בחייו של חלפי ז"ל פרטים אלה היו משמעותיים ביותר.

לכיתות בינוניות

החתול: הספן והלץ, כתבה: תמר אדר, ציירה: עידית מאנק, ספרית מעריב 1986
מנוקד, 80 עמ', פורמט מוגדל, הציורים בצבעים.

בסיפור האנשה מרובה: "המים לא יצליחו לצאת מן הים, הם סקרנים לראות מה יש מעבר להם. אבל החוף לא מרשה להם ללכת". המסר — כל אחד צרי להשלים עם העובדה שהטבע קבע לו מקום מחיתו. המספר הוא אמא שמטייל עם בתה, קרן, על שפת הים, והן עדות למראה לא שגרתי.

איש מוזר על החוף, התול משוטט מראה סימנים של אי-שקט, האם יודעת מי מה הסיבה: החתול ממתין לספינה שנראית מרחוק, והיא גם יודעת למי מתכ

החתול.

הספר פיוטי ושלובים בו שירים מראשיתו ועד סופו. תוכן השיר: הבטח לנערה שעל החוף כי תמיד היא אתו, ושר לה סרנדה כי ישוב אליה, תמיד. הס לא עמד בהבטחתו, התפתה לשוט. עוד ועוד, והפסיד את נערתו. שחיכתה לשוב וכאשר חזר לא מצאה, נתייאש מבני-אדם וחזר לים, על החוף מצא התול שוט וריחם עליו. החתול במקום הנערה. — שני יצורים בודדים מתאחדים והם יחד

החתול והספן.
החתול עצלו, אינו רוצה לקום בבוקר, "מי אומר שצריך להשכים לעבודו החרוץ — שחרוץ... אבל אני?...".

לעומתו הספן — עסוק, עובד, ומאושר כי יש לו שיר. את ביטוי אהבתו לנערה שאינה השליך על החתול. פינק אותו, סיפר לו סיפורים, בישל למענו, דג דגים. החתול — אינו מחזיר אהבה למיטיבו אלא מקבל פינוקים והספן מתפרק מרגשות שבלבו.

הסערות הבהילו את החתול ונתעוררו בו געגועים ליבשה, כי אינו "חתוליים", אך חתולים "זכרונם קצר" ובשך הסערה — שוכח. פעם בהגיעם לנמל מצא על החוף ליצן.

כאן מפסיקה המספרת את סיפורה על החתול והספן, ומתחילה בסיפור על הליצן למן ילדותו ועד לזקנתו.

בהיותו נער רצה להיות עובד קרקס, את שאיפותיו הגשים במרתף שבביתם ובעזרת דמיון הפך את המציאות הנוגה לעולם אחר. בשאיפתו להיות אמן הקרקס, הציע עיסקה ללהטוטן הראשי, הוא ישרתו וזה ילמדו את אמנות הקרקס, הליצן-האמן הסכים אך בתנאי שהנער יחזור וישמיע באוזניו מחמאות.

"אתה אמן הקרקס, הגדול בעולם". המחמאה, השאיפה להכרה חשובה אף לגדול האמנים.

השקפת-העולם שמקנה הרב לתלמידו היא :

סוד הליצנים והלהטוטנים — לשמוח בני אדם, על זה משלמים.

התלמיד עולה על רבו — וזה המקור לקונפליקטים ביניהם. הנער הופך להיות עצמאי, הוא הפך להיות ליצן ידוע. באחד הימים בשעת סערה פנתה אליו נערה אך הוא רצה לשמוע גילויי-אהבה, והיא לא היתה מוכנה לשקר בנפשה — ומעולם לא ראה אותה. גם הקריירה של הליצן נקטעה עד שיום אחד בשוטטו הגיע לחוף שאליו נתקרבה ספינה ובראש התורן — חתול. החתול נקלע לבין הפטיש והסדן, האם ללכת עם הליצן או עם הספן.

החתול שהיה עצלן ואכל לחם חסד נאלץ לעבוד, מעל לכוחותיו, לפי הערכתו הוא. הליצן, באיום מקלו, אילף את החתול, וראה פרי בעמלו. הוא היה מאושר, אך החתול נתעיף והרהר הרהורי חרטה.

הליצן אמנם מלטף אך משקר. "לך אחרי לבד", שמע החתול קולות פנימיים וחזר אל הספן.

וכאן אנו חוזרים אל הספינה וחוזר חלילה. העלילה שבספר מתמקדת סביב שלוש דמויות — בעל-חיים ושני בני-אדם. מובלטים היחסים ביניהם והספקות שבהם נתונים אלה ברגעים המחייבים הכרעה. נושא זה חוזר על עצמו ואפשר היה להימנע מחזרות מיותרות. המספרת מגישה בצורה משכנעת לבטים של אדם המצביעים כי הוא שואף להכרה, חשובה לו היוקרה, ורוצה להגיע להישגים חומריים ורוחניים. הספר קריא והציורים שבו מגבירים את החשק לחזור ולעלעל בדפיו.

את הלוינתו אני מבקש ועוד סיפורי ורשימות, כתב: אשר וולק, הוצ' "עולם חדש"
ניו-יורק 1985.

"עולם חדש" הוא גם שמו של עתון ילדים בארצות הברית המופיע — כנאמן בדברי ההקדמה לספר של ד"ר אוריאל אופק — זה עשרים וחמש שנה. בספר ארבעה פרקים:

א. על פני אמריקה; ב. מן העולם היהודי; ג. בדרכי אירופה; ד. מעולם החי. שמות הפרקים מרמזים נאמנה על תוכנם של הדברים.

המחבר מוסר בקיצור נמרץ רשמים על שיחות עם אישים, או על ביקורו במקומו ושונים, בשפה קלה וקולחת.

הקורא בספר ירגיש את אהבתו של המחבר את עמו ואת השפה העברית.

משה דור, יום ועוד יום, איורים: עדית הלברג, ספרית-מעלים 1986.

משה דור אינו משורר או סופר ילדים דווקא, אך מדי פעם מטפסף לעולם ספרות זה שיקוי מתוק וטעים.

בספר השירים "יום ועוד יום" רק 19 שירים ונושאייהם ים ושמים, ליתר דיוק עננים, פרחים וציפורים וכלב. אין החומרים שבשיר מצביעים על-כך שדור בור מעולם המציאות של הילד לעולם דמיוני, נהפוך הוא, הוא נמצא בעולם המציאות אך רואה אותו לא דווקא באפור ומקנה לו משמעות פיוטית.

הילד נמצא במציאות שעוד מעט ייגמר בה החופש ושוב יתחילו לימודי ובחינות וציונים. אך "החוץ הכחול והכסיף... ציפור שרה על לילה שנסוג מפני יום בתוך המציאות של הים וכל מה שילדים עושים בו ועל חופו יש לו, לים, ש משהו "חבוי בתוכו והומה בתוכו ומנצנץ עליו".

הוא רואה בבירור את הזוהמה שבים והיה רוצה לברוח ממנו יחד עם לחק ציפורים לא-ישם. (אגב: בשיר זה "לו רק עפתי אתן" יש ארמזים שרבים מן אולי יעוררו את האסוציאציה הדרושה אצל ילדים בכיתות הגבוהות של ביה"ה היסודי — סמבטיון, סלמנדרה — אך אין ספק שרוב הארמזים — גריפון, טריטון וכו' לא ייקלטו בקריאה והם מצריכים הסברים של המבוגרים ואלה יכול להיות חיץ בין הטקסט לילד, והרי הספר מיועד לגיל נמוך).

הספר כולו כתוב בשפה פיוטית הבאה כאילו לכפור בתפיסה שירה לילד אינה אלא פסיכולוגיה או לקט חומרים מתחום הצרכים הביולוגיים מוגשים בעד כדי להפגין חברמניות, פתיחות ומודרניזם.

האנציקלופדיה הראשונה שלי, בהוצאת "מסדה" 1986.

האנציקלופדיה בדרך הטבע היא פרי יצירה של אנשים רבים, מומחים לתחום שונים ומוסרת אינפורמציה ראשונה על דברים רבים ושונים שהקורא מתח

האנציקלופדיה שלפנינו, כך נאמר, כתובה על-ידי סימון למבלן, צייר: קריסטין בסיר, תרגם: אביטל ענבר, עריכה מדעית: יהודית איזן.
לכאורה מבטיח, אך אביא שלוש דוגמאות למידע שמשפיקת אנציקלופדיה זאת.
בהקדמה של האנציקלופדיה נאמר:

"בסוף הספר תמצא מפתח-מלים מסודר בסדר האלפבית, בדף שמספרו מצוין על-יד כל מלה במפתח ותמצא מידע. זה מעין סימן-דרך... לחקור ביסודיות כל דף, להכיר כל פרט ופרט בו..."

הלכתי לחפש מידע ומצאתי על העיריה, בתוך הנושא "הבתים שאנו גרים בהם", (עמ' 38). הסבר זה: "משאיות האשפה העירוניות עוברות ברחובות ומפנות את האשפה. כל אשפת העיר מובלת למזבלה ושם שורפים אותה".

ובעמ' 39 נאמר שמהנדסי העיריה בודקים במפות היכן צריך לתקן צנרת מים ו"עובדי התחזוקה של העיריה מפקדים על אחזקת הביוב במצב תקין".
במפתח נאמר שהמונח **פולקלור** מופיע בעמ' 83, ובעמוד זה נאמר: "הרבה חגים קשורים לחילופי עונות לעבודות האדמה לפולקלור...".

חנוך, מוסדות עמ' 44, נאמר:

"בבוקר יוצאים הילדים בדרכם לבתי-הספר, את הזאטוטים מלווים אל הגנים המעונות, המורים הגננות ויתר העובדים מקדימים לבוא ומחכים לילדים במוסדות החינוך".

ב-96 עמודים באנציקלופדיה 42 נושאים, 680 ערכים במפתח. כלום צריך להוסיף מלים על אנציקלופדיה זאת?

לכיתות גבוהות

יוסל בירשטיין, כתב על שקט (קצרצרים), הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, כתר 1986.

בספר 102 אפיזודות, או אנקדוטות, או קוריוזים או בלשון המחבר קצרצרים, שרקעים מבחינת המקום רחב ביותר: העיירה ביאלה-פודלסקה, עיר הולדתו של הסופר; אוסטרליה הרחוקה ומקומות שונים בארץ, ערים — ירושלים, חיפה, נצרת — וקיבוצים.

גם מבחינת הזמן היריעה רחבה ואין להכניס את המסופר למסגרת תקופתית כלשהי. לפיכך כה קשה למסור תוכנו של הספר, את הציר שעליו נסבו האפיזודות וגם לא את הדמויות שמופיעות בספר לעשרות.

המאחד את המסופר הוא המספר עצמו, שנמצא בכל אחד מן הקוריוזים, או שהדברים סופרו לו או שהוא רואה אותם ומוסר את רשמיו.
קצרצרים, כמוכן, אין בהם כדי לרתק ע"י גירוי סקרנות להתפתחות העלילה. אין בהם כדי ליצור מתח, ואף-על-פי-כן יש בהם תיאורים על עולם רב-גוני, טיפוסים שונים ומעניינים ויש בהם כדי לפקוח עיני הקורא על מגזרים שונים בעולמו שבו הוא חי.

הספר יגרום נחת-רוח לקורא אוהב ספרות.

הנגנים עזבו את העיר, הרי בר-שלום, ספרית-פועלים 1986, 194 עמ'.

סיפור אוטוביוגרפי של צעיר ברומניה המספר על מה שעבר עליו מחודש אוגוסט 1944 ועד יוני 1961. ומה הם שני תאריכים אלה?

בתאריך הראשון התקרב הצבא האדום לרומניה, ובתאריך השני עזב המספר את רומניה בדרכו לארץ-ישראל.

הסיפור מתאר את תנאי החיים ברפובליקה העממית הרומנית לאחר שכונן בה משטר קומוניסטי.

הסופר-הנער נמצא בשלב ראשון בין הפטיש והסדן: בבית-הספר ובסביבה הוא נמצא תחת ההשפעה האינדוקטרינרית הקומוניסטית, הוא רוצה לקבל את "המט-פחת האדומה" של ה"פיונר"; ומן הצד השני הוא מושפע מן האווירה בבית ובסביבה היהודית, שבה מדובר על "פלסטטינה" ועל השאיפה לעלות לישראל.

בספר שורה ארוכה של אפיונות מחיי יום-יום, יחסי חברים, שכנים, מאבק כלכלי וכיו"ב. אך גם תיאור אירועים חשובים כגון: ניסיון של המשפחה לברוח מרומניה, שסופו כשלון המסתיים בהיעלמות האב.

יש בספר הרבה הרפתקאות ומתח כגון: הנסיון לגנוב את גבול רומניה לאוס-טריה בעזרת מחבוא בקרון קרשים שעומד להישלח לוינה.

בספר הרבה תפניות מפתיעות והגדולה בהן היא הפגישה של המספר עם אביו, שנעלם בשעתו, באניה שמביאה את הצעיר לא"י.

ומשום שברובה של התקופה, שבה מדובר, המספר הוא בגיל הנועורים, מקדיש הוא חלק מתיאוריו ליחסים שבינו לביתה. המתנגדים הקיצוניים למתירנות מינית לא ימליצו על הספר בפני הקורא הצעיר.

הספר מגיש תמונה מהימנה וריאליסטית על המשטר הקומוניסטי ברומניה בכלל ומצב היהודים בה בפרט.

יעקב אביצוק, גורלו של ילד, איורים: שמחון חמו, כ"ח סיפורי-עם מעדות ישראל, הוצאת עמיר 1985.

כותרת המשנה היא שמרמזת על תוכנו של הספר. יש בו אוסף סיפורי-עם מעדות שונות: רומניה וכורדיסטן, רוסיה ותימן, מרוקו ועירק ועוד.

סיפורי-עם הם בדרך כלל אנונימיים, אך כדי להוציאם מאלמוניות מוחלטת מביא המחבר את שמות המספרים וקיצור תולדות חייהם.

זוהי אסופה שנייה של סיפורי-עם של יעקב אביצוק וכדי להקנות מושג על הנמצא בה אני מביא מדבריו של פרופסור דוב נוי בפתח הקובץ:

"...מבחינת המבנה שונה הרבגוניות האתנית (באסופה הראשונה מיוצגות שש עדות, ובחדשה-עשר). הסיפורים באים משלוש יבשות... הקשת הרחבה של המספרים והשילוב של מורשת המזרח והמערב... משלימים השלמה נאה לאסופה הראשונה".

הרפתקה באוטובוס (ועוד הרפתקאות), מרים עקביא,

עטיפה וציורים: ליאת בנימיני אריאל, דביר 1986.

מאת הרצליה רז

מרים עקביא פרסמה עד עתה שורת ספרים שעיקרם השואה והבולט בהם הוא — הסגה המשפחתית הרחבה "כרמי שלי". עתה יצא לאור ספרה לילדים ובו סיפורים ריאליסטיים, שגיבוריהם ילדים ועיקרם עלילה הרפתקנית.

אבל, נושא השואה חוזר ומשתרש גם בסיפורים שבספר זה, וסימניו: חרדות של "הליכה לאיבוד" — בסיפור "מנה קרה לדגנית"; מחבוא העשוי ליהפך למקום אסון ללא מוצא — בסיפור "מחבוא"; נפילה לתהום של תינוק — בסיפור "אהבה מרחוק" כש"ההפיאנד" של הצלתו בידי המלך והמלכה הוא כמעט כמו בחלום; והסיפור "אדם-זאווה" העומד במרכז הספר (הוא חזרה על סיפור בספר אחר). כל הסיפורים נוגעים בחרדות הקיומיות, שמקורן בזכירת השואה.

בשני הסיפורים "אהבה מרחוק" ו"הרפתקה באוטובוס" בא לידי ביטוי החיפוש אחרי הזהות האישית והלאומית וגם הוא, נוגע בהווה הישראלית הקושרת את קיום המדינה עם השואה.

הסיפור השלם ביותר בספר, לדעתי, הוא הסיפור על "אדם-זאווה" ועניינו הוויית לדות, על סף השואה ובתוכה, בארץ רחוקה וממשית מאד. המבנה של הסיפור מגובש, ההווה בשר-ודמות, הדמויות של המבוגרים ושל הילדים שלמות בתוך המציאות הסיפורית.

לא כך הסיפורים האחרים.

יש ומרוכזים בהם גרעינים לחומר ספרותי עשיר שלא גובש ולא נבנה בתוך הסיטואציה הספרותית שבספר זה.

הדבר בולט בעיקר בסיפור "אהבה מרחוק".

בסיפור "הרפתקה באוטובוס" יש ציור קצר של התרחשות שאינו מתפתח לעלילה ממשית ונשאר משקע זידקטי המאפיל על ערכו הספרותי של הנאמר.

לשון הסיפורים גבוהה וגם הילדים מדברים בלשון ספרותית שאינה מקובלת יותר בספרות-הילדים העכשוית. כגון: "בבית יש לו עיסוקים רבים... גורמים לי

להפקיר... הקבוצה משכה את תשומת לבי... צבר בימינו אינו מדבר כך. הדודה אומרת "עת לישון" וזה ביטוי אנכרוניסטי לכל הדעות.

בסיפור "אדם-ואוה" שרה האם לילדה החולה שיר ערש סוציאליסטי ומבארת לו ההבדלים בין צבעי הגזעים והאומות (דף 38) וכל זה פשטני כל כך ולא משכנע, אבל מכיון שהסיפור בא לתאר מציאות אחרת בנוף זר, מקבל גם השיר והביאור שבצדו הצדקה כל שהיא.

אף כי הספר מבקש להיות עכשוי הוא נראה לי אנכרוניסטי. פעם כתבו כך על ילדים טובים ועל אנשים משכילים ורגישים, וחשבו שבדרך זו יחנכו את הילדים שיהיו בעלי נפש אצילה וגינוניטכס יפים.

היום, לא מאמינים יותר בהטפת-מוסר גלויה או סמויה. המציאות המוחספת העכשווית מוצאת ביטויה גם בספרות-הילדים והטפות-מוסר עשויות לתפקד כך אם הן מכוסות בהומור רב-פני או בגרוטסקה פרועה.

הדמויות שבספר, דרך התגובות (בעיקר של המבוגרים) ומבנה הלשון והסגנון יוצרים עולם סטרילי, מעט מתנשא, שעיקרו תרבות חיים מעודנת וטקסיות מופגנת; והטעם הדידקטי הנדבק אליו מפריע לקורא להזדהות עם המציאות הפנימית שבו.

בדף המבוא מצאנו הקדמה במקום "תוכן דברים" המסתיים בשורות:

"ילד יבין, יחוש בגרות, מבוגר יחיד, ייזכר בילדות".

כל הדף הזה מגלה ביודעין את הכוונות ה"נאורות" המפריעות לספר זה להיות ספרי-ילדים אוטנטי.

נערת החלומות, שולמית לפיד, איורים: שמואל בונים, הוצאת "כתר" 1985.

מאת צפריה גר

את הסופרת שולמית לפיד הכרתי בעיקר כסופרת למבוגרים. הספר עורר את סקרנותי משום שהוא מוקדש לגיל ההתבגרות. סופר הכותב לגיל הזה חייב להתחשב בקהל שלו. ילדים בגיל שלוש-עשרה או ארבע-עשרה הם יצורים רגישים ונוחים להיפגע. יש להם מזג רב תחפוכות וכוחות חדשים מתעוררים בהם. כוחות לא מוכרים. הם מנסים את הכוחות החדשים בחשש ובתקווה. קראתי את הספר לאור הדברים האלה והתעניינתי לראות כיצד שולמית לפיד "מסתדרת" עם גיבוריה ה"הפכפכים".

מירב וגיא הם גיבורי הסיפור, אבל אי אפשר להתייחס אליהם מבלי לדבר גם על ההורים-האדמונים והנעמנים. יש עוד משתתפים רבים בעלילה שלפנינו, למשל: האח יאיר וקלינגהופר הזקן עם שני כלביו ודמויות קטנות אחרות הנשארות ברקע. מה שברור לנו מההתחלה שכל הנפשות הפועלות בספר שלפנינו באות לשמש רקע לשני הגיבורים העיקריים — מירב וגיא, ולהבליטם. שניים אלה הם ילדים רגילים, החשים על בשרם את משברי המעבר לגיל ההתבגרות, על כל תעלומותיו. בגיל הזה מוטלות כבר על הילדים משימות שונות. לבית יש דרישות המחייבות אותם. בית-הספר מעמיד אותם במבחנים ומטיל עליהם משימות שאיתן עליהם להתמודד. החברות בתנועת הצופים גם היא מעמיסה עליהם התחייבויות. לפעמים המעמסה כבדה מנשוא ומיאשת, ולפעמים היא מעמסה נעימה ומספקת, אבל מה שברור הוא שמירב מסתבכת לא פעם בנסיונה לעמוד בכל הדרישות.

נפלא לראות כיצד שיחה קצרה עם יאיר, אחיה, מצליחה בבת אחת להוציא את מירב מהמבוכה והיאוש. היחסים של מירב וגיא הם הבעיה העיקרית בספר. ההורים — האדמונים והנעמנים, רבו ביניהם עוד לפני שהסיפור החל, והקשר בין הילדים לא נותק, להיפך נדמה שהוא מתחזק ומשנה פנים. מירב מוכרחה לשמור על סוד קשריה עם גיא משום שהיא חוששת מלשונה החדה של אמא ומחידוש המריבה בין ההורים בגללה ובגלל גיא. "רומיאו ויוליה" בני זמננו ממש! למזלם אין השניים חיים באותה תקופה ועל אף הפחדים, נפתרת הבעיה לשיעור רצונם של כל הצדדים.

הספר כתוב בשפה ברורה וקלה. זה סיפור אמין. אנחנו מכירים אנשים כאלה בסביבה הקרובה אלינו. הספר מעודד להתגבר ולהתנסות במשימות הקשות כהכנה לחיים, לבגרות! היחס אל הזקן קלינגהופר מעניין. תחילה כשמירב מתייחסת אליו כאל שכן סתם, היא מוכנה להיות סבלנית וידידותית, אבל כאשר נדמה לה שהוא מקלקל את ה"משימה" שלה, היא נעשית תוקפנית ורעה. רק לאחר שאחיה מעמיד אותה על האמת, היא משנה את יחסה וחוזרת להיות מירב הטובה

והידידותית. אני חושבת שיש מבוגרים רבים שרואים כמו מירב את ה"משימה" ושוכחים את האדם שעומד לפנייהם. פרשה זאת באמת מאלפת. בכל זאת נדמה לי ששולמית לפיד עדיין נוקשה קצת "בסיבובים". לפעמים ההתרחשויות עוברות במהירות רבה מדי מקיצוניות לקיצוניות. רגשות כמו שנהא עצמית וביקורת קטלנית על ההורים הם רגשות אופייניים לנערים ונערות בגיל הזה, אבל אצל צעירים שפגשתי יש תמיד חן ותבונה וביקורת עצמית, המרסנת את הרגשות ברגע המכריע.

ב ד , ג'ים דודג', תרגום: אריה בובר, איורים: נורמן גרין, הוצאת זמורה-ביתן, 1986

אני מחזיקה בידי ספר ומתקשה להגדיר ולסווג אותו, אבל דבר אחד ברור לי — הקריאה בו תענוג! זה לא ספר ילדים וזה בקושי ספר לנוער. הספר מעוג במציאות, אבל הוא ספר בדיוני. הוא כתוב בצורה קלילה ובשפה נועזת, אבל יש בו שורות שאף משורר לא יתבייש לאמץ לעצמו. יש בספר אהבת הטבע ואהבו אדם. זה ספר שנכתב בידי סופר שאהב להמר וכאן בספרו החיים הם הימור אני בטוחה שהנוער יהנה מגויק השתיין והקשוח, סבא שהגיע לגבורות, המאמ לב את נכדו היתום. הוא מגדלו בחוכמה ובתערובת של ויסקי, מתוצרת ביה ובחמון אהבה מחוספסת. נראה שהמתכון הזה מצליח.

ג'ייק הזקן בונה לעצמו אשליה של חיי עד, הקורא בספר משתכנע שאכן זה מה שקורה לג'ייק, "אז טוב, קיבינימט, לפחות הייתי בן-אלמוות עד שמת" בדבריו של ג'ייק בעצמו לפני מותו.

ג'ונתן הנכד, מתמחה בבניין גדרות, כי הוא מרגיש בצורך לשים סייגים ולסד את חיינו במתכונת ברורה יותר, כי הוא יודע שאצל ג'ייק האופטימי, הנופל וקומוכן תמיד ליהנות מהחיים, בכל מחיר, הגבול בין טוב לרע לא תמיד מוגדר וקבו לרוב פירוש הדבר משחק קלפים הנמשך ימים על ימים, או נשים מפוקפקו ג'ייק קבל את המירשם להכנת הויסקי מאינדיאני זקן נוטה למות. האינדיאני מבטיח לג'ייק חיי עד וג'ייק יוצא לחווה, שבה זכה במשחק קלפים ושם הוא מייצר ויסקי, שרמת האלכוהול שלו, דייה להחיות מתים. בשלב הזה של חי נכנס הילד ג'ונתן, ועמו ירושה מכובדת. הילד מתקשר לאט אל סבא המוזר ולדרכ ואז מופיע בד, ברווז דפוק כפי שסבא קורא לו.

הברווז חי בחברת סבא והנכד חיים מיוחדים. חיינו דומים יותר לחיי כלב צעיר מה עושה הברווז הדפוק לשותפיו בחיים, הסבא והנכד, קשה לספר בקיצור, א מי שיקרא, יטעם מעדני מלכים של חינוך ושמחת חיים, של אירועים המעורר אותנו לשאול שאלות על מהות החיים וערכם. ג'ונתן יוצא מזה אדם מבוגר ורג הרגשתי גם אני. לאחר שסיימתי לקרוא בספר בפעם הראשונה, נמשכתי מיד לש ולקרוא בו ואם ספר משאיר בך צורך כזה, אני בטוחה שכדאי להמליץ על בבטחון שיביא לכם נחת.

המיתר האחרון, ספר לבני הנעורים, צביה גולן, הקיבוץ המאוחד, 208 עמ'.

מאת שלומית רוזינר

על כתיבתו של ספר זה, "דברים מביית-היוצר", מספרת המחברת:
"ראשית לידתו של 'המיתר האחרון' קשורה בשמי שלי. תמיד ידעתי שאני נקראת על שם אח צעיר של אבי שנרצח בחברון במאורעות תרפ"ט. אבל מעניין שדווקא בשנים האחרונות החלה הדמות הזאת לצמוח בתוכי, וכאילו התדפקה על לב, מבקשת ממני להחיות אותה.

כשמלאו לאבי שמונים שנה היתה לי פתאום תחושה שהזמן הולך ואוזל, וכי עלי למהר וללקט את הסיפור. ביקשתי ממנו לספר לי על הנער המופלא, על צבי. והנה התברר לי שסיפור חייו שלו מרתק פי כמה. נחשפה לפני פרשת חיים מדהימה. כל מה שקראתי ולמדתי על התגשמות הציונות התמושש לנגד עיני, ואני בשר מבשרו. יחד יצאנו למסע אל העבר. שבתי מהמסע הזה עשירה, בידיים ולב מלאים, וישבתי לכתוב. הכתיבה לא היתה קלה וארכה כשנתיים. היה עלי לחיות בנופים זרים לי ובתקופה רחוקה ממני, וגייסתי את כל כוחות הדמיון והנפש שלי במאמץ לחוות מחדש את החוויות, כדי שאוכל ליצור סיפור שידבר אל הקורא ויעורר בו הזדהות של אמת.

היום, כשהספר בידי ותמונתו של צבי מביטה בי מעל הכריכה, אני מרגישה שהשלמתי מעגל. רגשותי מעורבים ונסערים מאוד. מצד אחד כאב וצער עזים על שאבי לא זכה לראות את הספר שחור על גבי לבן. אבל מצד שני אני חשה גאווה על הזכות הנדירה שנפלה בחלקי לשוב ולהתקרב אליו, להכירו מחדש, לקשור עבותות דווקא בשנים בהן כל אחד עסוק במעגלו הצר. והחשוב מכל — על שהשארתי לו יד ושם, מצבה וזיכרון שלא יכלו לעולם".

ומה נותר עוד להוסיף ולומר?

בכישרון סיפורי רב פורשת צביה גולן את יריעת הביוגרפיה של אביה, שלמה, ומשפחתו ועושה אותה לסיפור בעל עלילה מושכת ובעל ערכים של אמת. המחברת שמעה, כפי שהיא מעידה על עצמה, את פרקי החיים הללו ממקור ראשון. אולם היא לא רק העלתה את הדברים על הכתב, אלא גם קרמה לאירועים,

אווירה ודמויות, עור וגידים ונפחה בהם רוח חיים: האירועים משולבים במתח והרפתקה; האווירה, האוירה גלותית של בית יהודי חרדי וחינוך דתי מובהק מומחשים בחיות רבה; והטיפול בדמויות עשוי באהבה רבה, בהתפעלות, כמעט בהתפעמות. ניכרת מאוד ההתייחסות הבלתי-אמצעית אליהן ויותר מכולן, כמובן, אל גיבור הסיפור, שלמה. כל שעבר עליו מאז ילדותו בבית, שליחתו כנער רך לישיבה שבעיר הגדולה, ימי נדודים ומצוקה בזמן מלחמת העולם הראשונה ועד העליה ארצה והמאבק בארץ — מתוארים ביד אמנן: "מתוארים ביד אמנן" — נופים ותקופה אשר, כאמור לעיל, היו זרים למחברת, נעשים במהלך הסיפור מוכרים וקרובים גם לקורא והוא נסחף בשטף המאורעות ונקשר אל הדמויות המשחקות בהם.

ואולם, נראה לי שבחירת השם לספר זה, מתוך ההנמקה (שעל גב הספר) ש"במותו (של צבי) פקע המיתר האחרון שקשר את המשפחה" — היתה מתוך גישה ריגשית, סובייקטיבית, ולא קביעה עניינית לפי תוכן הסיפור. אמנם עם מותו של צבי בא קץ-לשושלת הדתית הרבנית של המשפחה, אך הרי נשאר נצר למשפחה זו, שאף אם אין לו תודעה דתית, יש לו תודעה ציונית. והרי ספר זה, שצביה גול עצמה רואה בו "יד ושם", הוא בחינת מיתר החוזר וקושר את המשפחה ההיא. כך שאף אם חלק מבניה כבר אינם בחיים, הקשר הזה הוא בר-קיימא.

זאת, ועוד — קשה לתאר שהמשמעות הנוספת של "מיתר" לא עמדה לנגד עיני הכותבת כשקבעה לספר את שמו. ואמנם, יש באהבה ובגאווה ששיקעה בכתובת משום פריטה על מיתר, אבל לא מיתר אחרון, אלא כזה — שהמנגינה שלו שריר וקיימת.

ההנמקה של הספר, שכתבה אהבה רבנית, היא הנמקה של אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית.

ההנמקה של הספר, שכתבה אהבה רבנית, היא הנמקה של אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית.

ההנמקה של הספר, שכתבה אהבה רבנית, היא הנמקה של אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית. היא נכתבה על ידי אשה רבנית, שכתבה על אהבה רבנית.

דודיק, הקומוניזם והשאלה היהודית¹

מאת שלומית יונאי

דודיק, הדמות המרכזית בספר הוא אנטי גיבור: ילד רגיש ובעל דמיון, נוטה להיעלב ולהזיל דמעה, חסר בטחון עצמי ומודע לחסרונותיו. אך הוא כובש לב גם בזכות אותם חסרונות. הוא מאד אנושי בתמימותו, התלהבותו, אומללותו והרגשת השלומיאליזם שלו.

הספר הוא סיפור של התבגרות. בשלב הילדות דודיק הוא ילד תמים, אוהב לישון בבקרים ומנסה להגיע לארץ ישראל ע"י בניית מטוס "על בטריות". הוא גדל ועובר מ"ציונות — לקומוניזם". לא כל כך בשל האידיאולוגיה אלא מתוך הרצון להשתלב ולהיות כמו כולם.

התמורות ההיסטוריות משתלבות בסיפור האישי. דודיק היה ילד קטן בזמן מלחמת העולם השנייה, בני המשפחה נהרגו בפוגרום בשנת 1941, שנים-עשר אלף יהודים נרצחו ע"י הרומנים במשך 10 ימים.

דודיק גדל בעיר קטנה. אביו הוא סוחר, ובארץ קומוניסטית נחשד הסוחר היהודי ב"טפילות" ו"ניצול המונים". הוא עושה מאמצים בלתי נלאים לעזוב את רומניה ולעלות לארץ-ישראל. חלק מהתבגרותו של דודיק — היא ההתפכחות מהאשליה שיוכל לבנות מטוס שיקח אותו לארץ-ישראל. בני, האח המשכיל, מסביר לילד התמים מודע אין הדבר אפשרי. דודיק נעצב אל לבו.

מעניין תיאור המהפך שעובר דודיק מ"ציוני" — ל"קומוניסט" שזכאי לקבל עניבה אדומה. התייחסותו של הנער הקטן לתמורות הפוליטיות בעולם, בארץ ישראל ובארצו, ותגובותיו מאד מאלפות ולעיתים מעלות חיוך. זוהי תמימות המזכירה את הילד בסיפורו של אנדרסן הקורא "המלך עירום".

הקומוניזם מגיע לעולמו של דודיק בהדרגה. תחילה נוספות תמונות חדשות ליד אלו של וייצמן והרצל, בקן של התנועה. "הרצל, בעל הזקן השחור נראה אדם מכובד וטרוד מאד... כשמביטים עליו הרבה מתחשק ללטף לו את הזקן... תמונותיהם של השניים כוסו באבק של שנים. והנה, עכשיו הוסיפו להם חברים: שניים מזוקנים מאד, דומים להפליא להרצל, ואחד בעל זקנקן וקרחות, דומה מאד לוייצמן... מעל כולם תלו תמונה של גנרל משופם וכסוף שיער" (עמ' 24).

ההסבר לתליית התמונות מסובך, ודודיק מתבלבל. מצד אחד, הרוסים ניצלו

1. להיות כמו כולם, כתב: משה גרנות, הוצאת כתר 1986.

את היהודים — ומצד שני הם שונאים אותם: הקומוניזם הציל אותנו — מתנגד להיותנו עם. הפוליטיקה נראית לדודיק מלאת סתירות. הילד הזה הרפתקאות מוקסם מסיפורי המדריכה בתנועת הנוער הציונית אודות אהרונוסון. יחד עם זאת, כילד חושב הוא מטיל ספק. "לא נראה סביר שבר צעירה יורה בעצמה, ובשביל הבריטים!" (27) ובכל זאת הוא מצטער שמש אהרונוסון מקורה בעיירה אחרת ברומניה ולא בזו שלהם. יש לו עוד בעיה בנ "איזו חכמה זאת? למה עזרה לאנגלים? מדוע לא ליהודים? אני לא מבין ב מדוע אנחנו צריכים ללכת תמיד בדרך הארוכה והקשה!" (29) כך מצטיירת הטר של העם היהודי בעיני ילד.

דודיק נכשל בתרגיל "התגנבות יחידים" בלילה דרך היער — כישלון חלקי ו מהרהר: "מדוע אני הלמדן תמיד, הבכין? איך אלחם בבריטים כשאגיע ל ישראל? בטח יגידו לי שם שאני לא ראוי להיות בארץ של שרה אהרונוסון..." השלטון הקומוניסטי אוסר את המדריכים הציונים בשל קשרים עם "האויב האליסטים האמריקאיים" — ושוב דודיק מבולבל מהפוליטיקה. איך זה שהאמריקאים, שהיו טובים כל עוד שלחו אוכל ובגדים בזמן המלחמה — פתאום לאימפריאליסטים? בינתיים הוקמה מדינת ישראל — אך מלחמת הש מתחילה. דודיק מצטער על פלישת הערבים שנראית לו בעיתוי גרוע. "איזה מזל! מתי כבר יבוא הקץ לסבלם של היהודים?" (36).

הקומוניזם תופש את מקום הציונות בלב הילד, הרוצה יותר מכל להיות חבריו, וזאת בעיר בה מעטים היהודים. שיעורי המחנך מוקדשים לפוליטי ודודיק מתרשם מאד מההגיון שבתורה המרקסיסטית, הדיקטטורה של הפרולט ורצח המתנגדים למשטר. "כל הענין נראה לדודיק הגיוני, אבל גם מפחיד הילד נקרע בין אהבתו לאביו החשוד בטפילות ויש חשש שיעמידו אותו "הקיר" (38) תוך כדי תשוקה להיות קומוניסט טוב ולזכות בעניבה האדומה. נתקל באנטישמיות, ומודע לחוסר הצדק ביחס השלטונות לאביו — לעומת לבני אצולה כמו משפחתה של מרגריטה.

בספר תיאור יוצא מהכלל של יחסו של דודיק לבנות המין השני. מצד אחד הקסם האפל של מרגריטה הרעה, הלועגת לדודיק ומתעללת בו. מצד שני — הילדה בה מתאהב דודיק בנסיעה לארץ. בושח ומבוכה, משיכה ורתיעה מתו בכנות נוגעת ללב.

העליה לארץ קשורה בסבל ובצער הפרידה מכל המוכר והאהוב. החיים ישראל אינם קלים. עבודה פיזית קשה, הוא שונה מהאחרים במנטליות, ובמנהגים. צריך להשתדל, להתאמץ ולא להתייאש — ובסיכוי זה נגמר ה "אני לא אוותר! אני אלחם על הזכות שלי להיות... פשוט להיות קיים!" ( )

לכיתות נמוכות

פרוזה מחורזת העוסקת בעולמו של הילד, בספר שלושה מדורים: המדור הראשון — "גבעת הכפתורים", עוסק ברגשות הילד ובתפיסת עולמו. מדורים:

המדור הראשון — "גבעת הכפתורים", עוסק ברגשות הילד ובתפיסת עולמו.

השני — "הצבע הכחול בוכה", ענינו מזון, ממתקים וכיו"ב. השלישי — "אפרים פופלין", עוסק ביחסים בין המבר גרים לילד: פגישות עם השכן, עם הסב, עם הדודה וכו'. הכתיבה מלווה לעיתים בהומור קל.

ספר שירים לילדים בגיל רך שהפסיכולוגים שולט בהם. התימטיקה נדושה: "שקרים" קטנים של הורים, הסתור-זדות בלשון לועזית. קבלת אורחים והכנות לקראתם (מלא-כותית). ביקורת נגד התנהגות מבוגרים שאינם מבינים לרוח הילד. הסגנון גם הוא נדוש (מילן, אטלס, בנזימן) גם בציורים אין חידוש.

מלך אחד שהיה אהוב על עמו והעם אהב אותו, החליט באחד הימים לצאת לחופשה, הסתגר בארמונו, "נעל את דלתו על בריח וצייר", הכין אוכל ועיתונים של שבת והלך לישון.

בתחילה היו מודאגים, השתדלו לגלות את המלך ולהחזירו, אך ללא הצלחה. ברבות הימים התרגלו להיעדרותו, העם הסתגל למצב החדש וחזרו לחיי יום-יום. בסוף הסיפור מוסר השכל:

"זכור; עם העם עליך לחיות
כי מלך ישן מרוחק ומסוגר
סופו שיהיה מיותר ומפוסטר(!)"

גבעת הכפתורים, כתבה: שלומית כהן, צייר: דני קרמן, הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה, 57 עמ'.

סודות של ילדים אחרים, כתבה: דליה ויגשטיין, ציירה: אמי רובינגר, ספר יית מערים 1985.

המלך הלך לישון, כתב: יוסי אלפי, צייר: אבנר כץ, 1986.

תום הילד מתכוון לחגיגת יום-הולדת. והיה רוצה שהחגיגה תיערך בבית, אך דירתם אינה יכולה להכיל את המוזמנים והתוכנית מתבטלת.
סתא מביאה את תום לבית-קפה, וכאן עוזבים אנו את המציאות ועוברים לעולם דמיוני רב-גוני ומרגש.
בספר ציורים צבעוניים רבים ומצורפת לו כרזה לקישוט בחדר.

16 שירים שעניינם עולמו החווייתי של הילד הצעיר: רגעים חגיגיים, ציפיות ומשאלות, חרדות וחלומות, בעלי-חיים ותופעות של מסתורין.

רצונו של הילד להיות במרכז באה לידי ביטוי בשירים כמו תחבושת על הברך: "כל הילדים בו הביטו וקנאו נורא: כי על הברך הם ראו דבר חדש ומיוחד תחבושת מרהיבה שאין לאף אחד" (תחבושת על הברך) או, בשיר "מסך הקסם", בו: "אני דוהר על סוס לבן עם כל אנשי הגדוד...". יש לציין כי כל גיבורי השירים מופיעים בגוף ראשון "אני" ומדברים בשם ילד זכר.

שלושים ושלושה שירים מכונסים כאן על פי שני נושאים, האחד: בבית ובמשפחה, הכוללים עשרים ושלושה שירים, והשני: בטבע, עונות השנה, הכוללים תשעה שירים.
השירים בנושא בבית ובמשפחה עוסקים ביחסים בין בני המשפחה, בעיסוק במטבח, בילד החולה, בימי השבוע ועוד. השירים בנושא השני מעלים תופעות של עונות השנה כמו: היורה, הבא כהפתעה, סוד נביטתם של הזרעים, ירח וכוכבים ועוד.

ששה עשר שירים מובאים מעולמו של הילד הרך; "בפינת הצעצועים", "בגן הפלאים", "טיול של עננים", "חולצת הפיג'מה של אחי", וכן הלאה.
החרוזה קלה וסימטרית, וכן גם לשון הכתיבה. בשיר "כש-אני מביא" מועלית הבעיה הנצחית של קירוב ודחייה: מדוע כשאני מביא ממתקים קוראים לי לשחק, וכשאני בא ריקם אף אחד אינו מזמין אותי. (מסתבר כי המניפולציות של "כדאיות" מתחילה כבר בגיל כה צעיר) הציורים נעימים ומלבבים בארבעה צבעים עיקריים: ירוק, סגול, שחור-אפור וכתום.

תום רוצה יום הולדת, כתבה: מירה לובה, ציורים: וינפרד אופגנרט, עברית: שלמה טנאי, עם עובד 1985.

החגי השני של היורה, כתב: אוריאל אופק, ציירה: יפה טליק, דביר 1986, 32 עמ', מנוקד.

מאין באים השירים, כתב: חנה בר, ציירה: בינה גבירץ, הוצ' יסוד 1981, מנוקד, 33 עמ'.

גן הפלאים, כתבה: חנה בר, אייר: אלס אבן-זהר, הוצ' יסוד 1984, כ"ט עמ', (לא ממוספר) מנוקד.

לכיתות בינוניות

שילה בת העשר בטוחה שהיא יותר מכולם, מושלמת, ידענית, חכמה ואמיצה. היא נוסעת עם בני משפחתה לבלות את הקיץ מחוץ לניו-יורק בעיר קטנה טריטאון. שם פוגשת שילה חברה טובה בשם כינוי "עכברונת" ובעזרתה מגלה שילה כי בעצם יש לה חולשות, פחדים, חסרונות כמו לכל אחד. ואין רע בכך.

זהו סיפור ריאליסטי המתאר אפיזודות יומיומיות, הווי של חו"ל והתמודדות עם חולשות אנושיות.

"ילדי הבר" הם ילדי תל-יוסף שבעמק זרעאל (של שנות העשרים והשלושים). הספר מכיל כ-30 סיפורים קצרים המעלים את הווי החיים בקיבוץ קטן, המתחיל את ראשית צעדיו.

הסיפורים כתובים מנקודת מבטו של מבוגר המעלה זכרונות מהעבר. המחברת מספרת סיפורים מחיי היומיום של אותם ימים: חתול שחור, אירוסים בגלובע, שיטפון גדול, יחסים עם השכנים הערביים, עם המטפלת בחדר ילדים, עם המורה, עם ההורים ועוד.

הסיפור כולל סיפור ארוך ושישה סיפורים קצרים. כולם עוסקים בבעלי חיים, ויחסם של הילדים אליהם.

הסיפור הארוך מבאר את גילגולו של פרפר תוואי-המשי. זהו סיפור דידקטי המובא בצורה מעניינת מנקודת ראותה של הילדה המטפלת בהם, ובהסברי תופעות ההתפתחות מפי האחיות הבוגרות.

גם ששת הסיפורים, הקצרים מאוד, נושאים בעלי-חיים. הסיפור קולח ולעתים מותח. בכולם מורגשת יחס של חיבה לבעלי-חיים, ואין תימה. הרי בעלי-חיים הוא אחד הנושאים האהובים על דורית אורגד.

ארבעים ושבעה שירים ליריים, כתובים מתוך ראייה טובה ייקטיבית של המשוררת. לגיל רך מתאימים השירים על בעלי חיים, על רגשות הפחד, ועוד סיטואציות מחיי יום-יום של הקטנים. לעומת שירים אלה, מעלים שירים לגיל הבוגר יותר, הרהורים ושאלות העומדים ברומו של עולם כגון: "כשאין לי מצב רוח טוב — / והים שבי מתחיל לחשוב: / מה זה חיים?... / ולמה מתים?" — ישנם מושגים שיהיו אולי קשים לילדים.

שילה הגדולה, כתבה: ג'ודי בלום, תרגמה: עדה פלדור, צייר: איתן קדמי, הוצ' כתר, ראשית קריאה, 1986, 150 עמ', מנוקד.

ילדי בר, כתבה: תקוה שריג, צייר: יפתח אלון, הוצ' כתר, ראשית קריאה, 1986, 115 עמ', מנוקד.

ילדי בפקעות המשי, כתבה: דורית אורגד, ציירה: איטה משי, כתר, ראשית קריאה, 1986, 112 עמ', מנוקד.

העיפרון שלי הוא אניה, כתבה: עדולה, ציירה: רות צרפתי, מסדה, 1986, 47 עמ', מנוקד.

הסיפור מתחיל בניו-יורק של שנת 1991, מלחמה דמיונית מתחוללת בעיר זו בין בעלי דוכנועים (דוכנים על גלגלים למכירת פירות), לבין נהגי משאיות-ענק. מלחמה זו מתוארת לפרטי פרטים, ומדגימה בפני הקורא את הגורמים לפרוץ מלחמות בעולם בכלל.

הספר כתוב בהומור ובאירוניה תוך מתיחת ביקורת על הרעים — החזקים והזדהות אמפטית עם החלשים, שהם לבסוף המנצחים. מלחמת הדוכנועים היא אמנם מלחמה משעשעת, הרובים יורים כדורי אפונה שבהם נעוצים סיכות או נעצים אך המסר החבוי מאחורי שעשוע זה הוא רציני ביותר, כדברי המחברת:

"תמיד האמנתי שלא נצליח להשכין שלום בעולם עד אשר נבין כולנו איך פורצות מלחמות". ועל כן נכתב הספר.

סיפוריו של נחום גוטמן לוקטו מתוך עתון הילדים: "דבר לילדים" על ידי אוריאל אופק. גוטמן מספר על עצמו, על תל-אביב של אותם ימים, על ארץ ישראל של אז וכן סיפורים מן העולם הגדול. הכתיבה פשוטה מאד ואישית מאד.

ציוריו של נחום גוטמן, המלווים בהסברים, משובבי לב.

16 מסיפוריו של ריצ'רד יוז מקובצים בספר זה, הסיפורים עטורי דמיון, מצחיקים, מוזרים, מפחידים. ילדה שאוהבת עכביש, מלכה מזדקנת, בת-אלמות, איש המקרין אור ירוק סביבו, ילדה קופצת לביקור דרך חוט הטלפון ועוד ועוד.

האם אלה הם "אגדות מודרניות", או שעשועי הומור "שחור", או סימבוליקה אירונית של עולמנו? אוהבי הרפתקאות בסגנון ייחודי זה ייהנו בודאי מן הספר.

לכיתות גבוהות

"תמיד אחר, תמיד זה, תמיד לא שייך", זהו סיפור על דודיק, ילד יהודי שגדל ברומניה בשלהי מלחמת העולם השנייה, ושאיפתו הגדולה — להיות כמו כולם. גם לאחר המלחמה נשארת בנער תחושת הזרות והפחד. הוא אינו יכול להזדהות לא עם רומניה, לא עם הקומוניזם ולא עם חבריו.

מלחמת הדוכנועים, כתב-בה: ג'ין מרילר, תרגמה: זינה כפרי, צייר: דודו גבע, אדם מוצאים לאור, 1985, עמ' 176, מנוקד.

מימות הפלאים, כתב: נחום גוטמן, ערך: אוריאל אופק, צייר: נחום גוטמן, הוצ' וכתר, ראשית קריאה, 1986, 134 עמ', מנוקד.

ארמון העכביש, כתב: ריצ'רד יוז, אייר: ג'ורג' צ'רלסטון, תרגמו מאנגלית: נימה קרסו, ויצחק עזון, הוצ' זמורה-ביתן, 1984.

להיות כמו כולם, כתב: משה גרנות, ציירה: רות שתק, הוצ' וכתר 1986, 128 עמ', לא מנוקד.

אביו, סוחר עשיר ברומניה, עושה מאמצים להעלותו לישראל, אך גם העליה לארץ אינה פותרת את בעיית הזרות והניכור של זודיק. הקשיים רבים: שפה חדשה, מנהגים אחרים, ילדים שונים, התלבטויותיו של הנער והתמודדותו עם האחרות מוצאים פתח אל הזהות כאשר רצונו העז של זודיק להיות כמו כולם, כובש את ההסתגרות.

הווי חיים במושבה בשרון מתוארים כאן על רקע של ימי טרום-המדינה ומלחמת השחרור. עפרה, יוחאי וחבריהם, נערים צעירים הגדלים במושבה, עדים להתרחשויות ולתחושות של אותם ימים.

הסיטואציות והמאורעות הם אוטנטים ומשחזרים בנאמנות את התקופה החל מה"כלניות", "העוצר" הבריטי, העוייטות בין ערבים ליהודים, שאלת חלוקת הארץ, ועד לליל ההצבעה באו"ם, ולמלחמת השחרור.

ומדוע נקרא הספר בשם זה?
עליכך מספרת המחברת: "בכל אשמה חברתי, שנהגה לרוץ אלינו למקלט ועל ראשה כר גדול, להגנה מפני הפצצות הנופלות... כשהתחלתי בכתיבת הסיפור התנגן בי שמו כבר מבראשית... והרי על כל המדינה שלנו, אותו תינוק רך שאך החל לקום... הגנו רק "כרים על הראשי".

נתקבלו במערכת

1. אבולעפיה יוסי, זהבה ושלושת היהודים, כתר, כתר לי 1986, 32 עמ', מנוקד.
2. אורגד דורית, החטופים לצבא הצאר, מרכז שזר 1986, 152 עמ'.
3. אורגד דורית, שלושה בני שבע, צייר: רוני יצחק, ראשית קריאה, מסדה 1986, 37 עמ', מנוקד.
4. אורגד דורית, ידידי בפקעות המשי, ציירה: איטה משי, הוצאת כתר, ראשית קריאה, 1986, 112 עמ', מנוקד.
5. אלמוג רות, גילגול, ציירה: הילה חבקין, ראשית קריאה, מסדה 1986, 38 עמ', מנוקד.
6. בלאס נועה, קרנבל החיות, ציירה: אמי רובינגר, מסדה 1986, 20 עמ', מנוקד.
7. בלום ג'ודי, זה לא סוף העולם, תרגמה: פועה הרשלג, ציירה: פועה קדמוי, הוצאת כתר, ראשית קריאה, 1986, 153 עמ', מנוקד.

8. בלום ג'ודי, **שילה הגדולה**, תרגמה : עדה פלצור, צייר : איתן קדמי, ראשית קריאה, כתר 1986, 150 עמ', מנוקד.
9. בן כנען עזי, **ילד אחד רגיל**, ציירה : גילי אלון, ראשית קריאה, מסדה 1986, 39 עמ', מנוקד.
10. בכזימן חגית, **מר קו וגברת נקודה**, צייר : חיים רוך, הוצאת דביר 1986, 28 עמ', מנוקד.
11. ברנרד רטלי, **הבונה פקו**, (ע"פ תרגום של י. אבנון), צייר : כרמל בינוביץ, הקיבוץ המאוחד 1986, 58 עמ', מנוקד.
12. ברנרד רטלי, **הדב ברו**, (ע"פ תרגומו של י. אבנון), הקיבוץ המאוחד תשמ"ו, 48 עמ', מנוקד.
13. גנור ניצה, **מי את אנושקה ? "שרה בץ"**, תשמ"ו, 159 עמ'.
14. דור און אלה, **גם המבוגרים טועים**, צייר : אלכס שוחט.
15. הילדה סטאל, **טדי והסוד הנורא**, ציירה : מייקי קלוגמן, כתר 1986, 131 עמ', מנוקד.
16. הרב הכהן מנחם, **ספר חיי אדם, כלולות**, עיצב : חיים רוך, הוצאת כתר 1986, 206 עמ'.
17. זרחי-נורית, **מי יציל את תנינה**, צייר : אבנר כץ, כתר, ראשית קריאה 1986, 95 עמ', מנוקד.
18. חלפי אברהם, **שבעה גמדים**, צייר : יעקב גוטמן, הקיבוץ המאוחד תשמ"ו, 50 עמ', מנוקד.
19. כץ שמואל (צייר וערך), **יום-יום חג — שירים וסיפורים לכל מועד**, כתר 1986, 144 עמ', מנוקד.
20. נאבוקוב ולאדימיר, **לוליטה**, תרגמה מאנגלית : דבורה שטיינהרט, הוצאת כתר, הספריה, 1986, 352 עמ'.
21. נגיד חיים, **סיפורו של הצב מר גדעוני ששוני**, צייר : יזהר כהן, הוצאת ח"ן תשמ"ו, 60 עמ', מנוקד.
22. נוי יצחק, **רוך וג'ודי**, כתר 1986, 240 עמ'.
23. קדיה מולודובסקי, **הילדה אילת**, תרגם : נתן אלטרמן, ציירה : מיכל אפרת, הקיבוץ המאוחד תשמ"ו, 18 עמ', מנוקד.
24. רז אורית, **יום הולדת של הצב עצלתיים**, ציירה : מיכל צדקה, יסוד 1985.
25. רואי אמיליה, **פגישה מקרית**, ציירה : עדנה גבעוני שלאניאק, כתר/כותרת, 144 עמ'.
26. שבתאי אהרון, **בגין פואמה**, הוצאת כתר 1986, 191 עמ', מנוקד.
27. שגב שמואל, **בודד בדמשק**, הוצאת כתר 1986, 203 עמ'.
28. שריק תקוה, **ילדי בר**, צייר : יפתח אלון, ראשית קריאה, הוצאת כתר 1986, 115 עמ', מנוקד.

SIFRUT YELADIM VANOAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

September 1986 Vol. XIII, № 1, (49)

ISSN 0334—276X

Editor; G. BERGSON

8 King David St.

Jerusalem, Israel

CONTENTS

Conference on children's and young people's literature.	
Introduction	Gershon Bergson 3
What was read and what will be read	Avraham Hagorni-Green 4
From the words of the authors:	
Dorit Orgad, Joshua Biber, Hagit Benziman, Moshe Ben-Shaul, Yona Tepper, Devorah Omer	8
From the creator's workshop	Shoshanna Shrirah 25
Study and Research	
Two translations for one book	Menachem Regev 28
There are stories that grow from the passage of time	Ruth Gefen-Dothan 34
The Experience of Reading	
Bruno Shultz and David Grossman	Esther Tharsi-Gai 39
Personalities	
To their memories: Mina Mintzer-Yaari and Dan Pagis	41
Methodology	
The plucking as reflected in a children's song	Yardena Hadas 42
Reviews	
At first sight	G. B. 45
Miriam Akavia — An adventure on the bus	Hertzlia Raz 51
The Dream girl, "Bud"	Tzafirra Ger 53
The last string	Shlomit Rozener 55
Dudik, Communism and the Jewish problem	Shlomit Yonai 57
From the Bookshelf	59
Just arrived	63

הכנס השנתי של "קרן בית הנשיא" מוקדש לנושא: הסופר וספריו.

פתיחה — גרשון ברגסון

3 . . . . .
4 . . . . . מה קראו, מה יקראו — אברהם הגורניגריין

מדברי הסופרים:

8 . . . . . אורגד דורית, ביבר יהושע, בניזמן הגית, בן-שאול משה, טפר יונה, עומר דבורה

25 . . . . . מ בית היוצר — שושנה שריא

עיון ומחקר

28 . . . . . שני תרגומים לספר אחד — מנחם רגב
34 . . . . . יש סיפורים שצומחים בעקבות הזמנים — רות גפן דותן

חווית הקריאה

39 . . . . . ברנו שולץ וודד גרוסמן — ד"ר אסתר טרסיגיא

דמויות

41 . . . . . לזכרם של מינה מונצר יערי ודן פגיס

מתודה

42 . . . . . היקטפות והשתקפותה בשיר ילדים — ירדנה הדס

ביקורת

45 . . . . . במבט ראשון — ג.ב.
51 . . . . . מרים עקביא — הרפתקה באוטובוס — הרצליה רו

53 . . . . . נערת החלומות — צפריה גר

54 . . . . . בד — צפריה גר

55 . . . . . המיתר האחרון — שלומית רוזינר

57 . . . . . דוויק, הקומוניזם והשאלה היהודית — שלומית יונאי

ממדף הספרים

59 . . . . .

63 . . . . . נתקבלו במערכת

65 . . . . . התוכן באנגלית

66 . . . . . התוכן בעברית

המשתתפים בחוברת

ד"ר אברהם הגורני-גרין — משרד החינוך והתרבות, מפקח-מרכז על הוראת הספרות.
דורית אורגד, יהושע ביבר, חגית בנוזימן, משה בן-שאול, טפר יונה, עומר דבורה —
סופרים ומשוררים.

שושנה שרירא — סופרת.

מנחם רגב — המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.

רות גפן-דותן — מכללת "אורנים".

ד"ר אסתר טרסי-גיא — מבקרת.

ירדנה הדס — סופרת, סמיגר ע"ש שיין.

גרשון ברגסון — עורך וחוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות.

הרצל רוז — סופרת וחוקרת.

צפרירה גר — ספרנית, מורה, משוררת וסופרת.

שלומית רוזינגר — סופרת ועורכת.

שלומית יונאי — גנזך המדינה.